

Att stärka identitet

- En studie av landskapsarkitekters tolkningar
och konkretisering av visioner på Tenstaterrassen

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

– kunskap för en hållbar utveckling

Saga Axberg

Självständigt arbete 30 hp

Landscape Architecture - Master's Programme

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Sveriges lantbruksuniversitet, 2017

Titel:

Att stärka identitet - En studie av landskapsarkitekters tolkningar
och konkretisering av visioner på Tenstaterrassen

Strengthening Identity - A study of landscape architects interpretations
and concretisation of visions at Tenstaterrassen

Saga Axberg

Handledare: Susan Paget, SLU, Institutionen för stad och land, Ultuna

Bitr handledare: Ylva Dahlman, SLU, Institutionen för stad och land, Ultuna

Examinator: Carola Wingren, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr examinator: Vera Vicenzotti, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0814

Program: Landscape Architecture - Master's Programme

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Saga Axberg

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: platsidentitet, gestaltning, miljonprogrammet, Tensta, Tenstaterrassen,
landskapsarkitekter

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Tack till:

mina stöttande handledare på SLU Ultuna
Susan Paget och Ylva Dahlman

mina föräldrar Heléne och Anders
för allt stöd och feedback på arbetet

min Dag och min lilla Elias för all kärlek

Sammanfattning

Järvalyftet i Stockholm är en utvecklingssatsning för att förbättra levnadsvillkoren i stadsdelarna kring Järvafältet. I *Vision Järva 2030* uttrycks bland annat att stadsmiljön i området ska förbättras, samt att områdenas identitet ska stärkas. Tenstaterassen är ett projekt inom satsningen som innebär byggandet av bostäder ovanpå en överdäckning av motorvägen norr om Tensta.

Syftet med det här arbetet är att, med Tenstaterassen som exempel, undersöka hur landskapsarkitekter arbetar med platsidentitet. Frågan som arbetet sökt svar på är hur de landskapsarkitekter som arbetat med Tenstaterassens offentliga ytor ser på identitet kopplat till plats, och hur deras synsätt visar sig i gestaltningen.

Metoden som används i studien är kvalitativa intervjuer med landskapsarkitekter och planerare som arbetar med projektet. Dessutom studeras själva förslagshandlingen för Tenstaterassen. Främst används forskning om plats och identitet inom urbansociologi och kulturgeografi i studien. Utifrån teorin utvecklas ett antal *identitetskapande aspekter* som används för analysen av materialet.

Studien visar att landskapsarkitekternas tolkning av identitet handlat om att se den sociala potentialen i sitt arbete. De har genom en platspecifik gestaltning av Tenstaterassen velat stärka människors känslor av tillhörighet på platsen. Studien visar också att tolkningen skiljt sig från hur deras beställare sett på platsidentitet.

Abstract

Järvalyftet is a development initiative designed to improve living conditions within the neighborhoods surrounding Järvafältet in Stockholm. *Vision Järva 2030* expresses the desire not just to improve the urban environment of the area but also to strengthen the identities of the areas themselves. Tensta terrace is a project that involves the construction of housing on top of the over-decking of the highway north of Tensta.

The purpose of this thesis is, with Tensta terrace as an example, to examine how landscape architects work with place identity. The question that this work seeks to answer is how the landscape architects who worked with the Tensta terrace project interpret the word identity and how their approach to it is reflected in the design of the site.

The method used in this study is qualitative; utilizing interviews with the landscape architects and planners involved in the project. Also the proposal document for Tensta terrace is studied. Research on place and identity in urban sociology and human geography is used in the study. Using these theories, this thesis identifies and develops a number of *aspects of identity*; which are used in the analysis of the material.

The study shows that landscape architects' interpretation of identity relates to seeing the social potential of their work. They have, through a site specific design of Tensta terrace, tried to strengthen people's feelings of belonging to the place. The study also shows that the client had different idea of the concept of place identity.

Innehållsförteckning

Bakgrund

Miljonprogrammet och Tensta.....	7.
Kritiken mot miljonprogrammet.....	8.
Järvalyftet och terrasserna.....	9.

Syfte.....	11.
------------	-----

Frågeställning.....	11.
---------------------	-----

Avgränsning.....	11.
------------------	-----

Metod och etik

Litteraturstudie.....	12.
Intervjuer.....	12.
Etik.....	13.

Plats och identitet.....	15.
--------------------------	-----

Identitetsprocesser i modernistiska förorter.....	17.
Platsidentitet och attraktivitet.....	18.

Identitetsskapande aspekter.....	19.
----------------------------------	-----

Projektet Tenstaterrassen.....	21.
Syftet med projektet.....	22.
Planerade projekt i närområdet.....	24.
Projektets detaljplanprocess.....	25.

Förslagshandling.....	26.
Platsanalys.....	26.
Inspiration.....	29.
Koncept.....	30.
Skiss.....	31.
Gestaltning.....	31.

Analys

- Identitetsskapande aspekter.....	37.
Värdeskapande arkitektur.....	37.
Rörelser i rummet.....	37.
Sociala platser.....	38.
Inkluderande planeringsprocesser.....	39.
Platsers berättelser.....	41.

Diskussion.....	44.
-----------------	-----

Reflektion och vidare studier.....	46.
------------------------------------	-----

Källförteckning.....	47.
----------------------	-----

Bakgrund

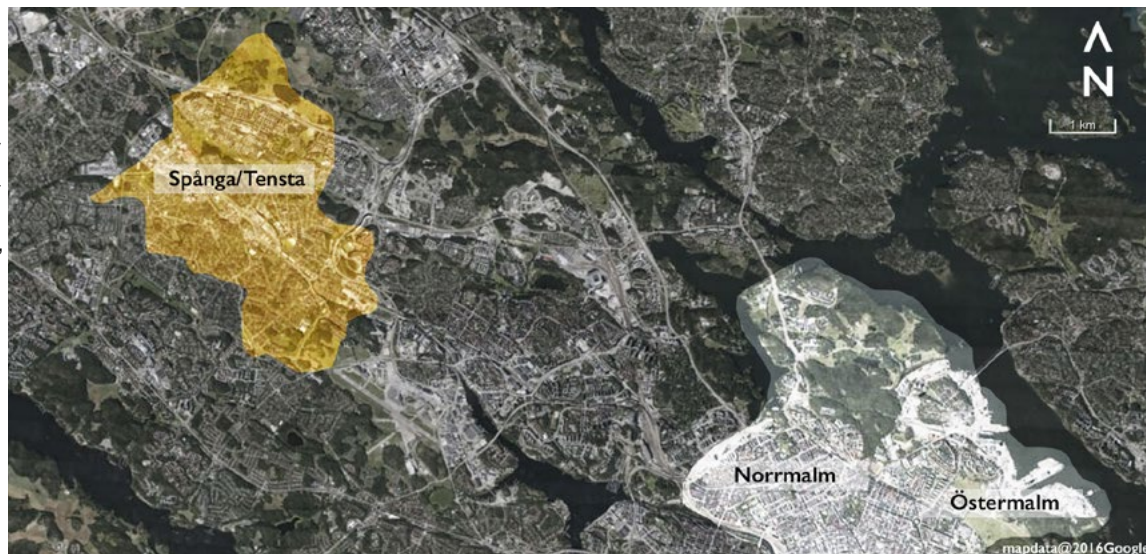
Miljonprogrammet och Tensta

Under 1960-talet var bostadsbristen i Sverige mycket stor. Detta fick politikerna att formulera målet att bygga minst 100 000 nya bostäder varje år under en tioårsperiod (Ramberg, 2000 s.143). Mellan åren 1965 och 1974 byggdes en miljon bostäder i Sverige och byggsatsningen har därför kommit att kallas för *miljonprogrammet* (Formas, 2012 s.7). Genom mer effektiva byggtekniker, nya former av statliga lån samt utformandet av speciella normer för bostadsbyggande drevs takten i byggandet upp (Ramberg, 2000 s.145).

Miljonprogramsområden uppfördes i de flesta större svenska städer och planeringen av dem karakteriseras bland annat av trafikseparering (Formas, 2012 s.26). De flesta av husen som byggdes under den här tiden var lägre lamellhus, men även många loftgångshus och punkthus uppfördes (ibid, s.32-34). Miljonprogrammets bostadsarkitektur lyfte fram funktionalistiska ideal, synen på estetik var att form följer funktion. En bostad skulle vara hygienisk och ljus (Ramberg, 2000 s.132).

I Stockholm gjordes en av de största satsningarna inom miljonprogrammet på Järvafältet. En av de stadsdelar som byggdes inom miljonprogrammet var Tensta som uppfördes mellan åren 1966 och 1971. Tensta planerades med en något tätare och mer stadslik karaktär än tidigare miljonprogramsområden i Stockholm. Trafiken separerades från gångvägar och få gröna stråk anlades i området

Stadsdelen
Spånga/Tenstas
läge i
Stockholm
(Bild skapad av
författaren på
underlag från
Google maps,
2016)

Tensta byggs
(Jonas Ferenius,
1969
Stockholms
stadsmuseum)

på grund av närheten till grönområdena på Järvafältet (Stockholms stadsmuseum, 2009).

Tensta byggdes som en så kallad bandstad, planerad längs tre huvudbälten. Ett bälte längst i söder mot Spångadalen, främst bestående av lägre bebyggelse, ett mittemellan med gemensamhetslokaler och centrum, och ett mot motorvägen i norr främst bebyggt med högre hus (ibid, 2009).

Den arkitektoniska intentionen var att genom denna disposition av marken framhäva landskapets naturliga linjer och ta vara på södersolen på bästa sätt. Husen gavs fasader i olika material som spritputs, betongelement med frilagd ballast eller mexitegel, och förseddes ofta med loftgångar (ibid, 2009).

Kritiken mot miljonprogrammet

Urbansociologen Elisabeth Lilja diskuterar i boken *Den ifrågasatta förorten* (1999) den kritik som miljonprogramsområdena, främst de som byggdes utanför stads kärnorna, har fått utstå under 1900-talets andra hälft. Kritiken har kommit både från boende i de här förorterna, och från politiker, media och planerare.

Den tidiga kritiken mot miljonprograms förorterna handlade om utformningen av områdena. Genom sin funktionalistiskt separerade utformning ansåg man att områdena styckade upp vardagslivet och försvårade det. Funktionsseparering ansågs mer vara baserat på en idé om vilken typ av miljöer människor vill bo i, än på en planering baserad på verklig kunskap om hur människor fungerar (Lilja, 1999 s.11).

Det nybyggda
Tensta
(Lennart af
Petersens, 1971
(Stockholms
stadsmuseum))

Under 70 och 80-talen höjdes röster för synen på individer som kontextuella, det vill säga som formade av sin omgivning (ibid, s.12). Hela samhällsplaneringen förändrades och blev mer socialt inriktad där trygghet, gemenskap, solidaritet och jämställdhet blev nya ledord (ibid, s.36). Områdena som bygges under de senare åren av miljonprogrammet förändrades därför, för att i allt större utsträckning betona grannskapet och understödja en form av gemenskap, socialt liv och tillhörighet (ibid, s.11).

Kritiken mot miljonprogrammet under 90-talet gällde segregationen, både mellan människor inom områdena men också själva områdenas roll i staden sågs nu som segregerade. Nu började man även tala om brister på offentliga mötesplatser och ett fungerande gatuliv i miljonprogrammen. Detta skedde i en tid då innerstadslivet åter igen började lyftas fram som åtråvärt och dess sociala potential blev normerande igen hos planerare och arkitekter, vilket gjorde miljonprogrammen till själva antitesen (ibid. s.11).

Kulturgeografen Irene Molina diskuterar i artikeln *Miljonprogrammet och förortens rasifiering* i antologin *Bor vi i samma stad* (2005) de mekanismer som i dagens Sverige fått miljonprogrammet att associeras med segregation (Molina et al. 2005, s.104). Enligt Molina är främst politiken och massmedia förmedlare av diskursen. Hon framhåller att den kritik som drabbat de här områdena handlat om en sammanblandning av kritik mot områdena med en kritik mot moderniteten i sig (ibid, s.106).

Miljonprogrammets karaktär stod i stark kontrast till den tidigare normen, de lilla svenska staden, och i detta ljus ansågs de nya områdena sakna tradition och personlighet vilket i sin tur fick dem att associeras med social misär. De sociala problemen ansågs från början i debatten som ett svenskt problem, orsakat av bristande samhällsplanering, men synsättet gled allt mer över till att ses som orsakat av de boende själva. Främst har då de sociala problemen i förorten, enligt Molina, setts som ett etniskt icke svenskt problem (ibid, s.106).

Bilden av miljonprogramsfororterna har alltså förändrats genom årtiondena. Det som karaktäriserar kritiken är att den varit genomgående negativ. Idag finns ca 800 000 av miljonprogramsområdenas bostadsbestånd kvar och av dem står ca 600 000 nu inför ett omfattande renoveringsbehov (Formas, 2012 s.39). Även utemiljöerna är i behov av upprustning och utveckling.

Järvalyftet och terrasserna

Järvalyftet är en utvecklingssatsning i områdena kring Järvafältet i Stockholm. Staden har efter många års arbete med utredningar i området kommit fram till en vision, *Vision Järva 2030*, som ska ligga till grund för det fortsatta arbetet med att utveckla stadsdelarna (Stockholms stad, 2014). I *Vision Järva 2030* identifieras några viktiga utvecklingspunkter för området, som att förbättra stadsmiljön genom att bygga i lägen som på olika sätt är strategiska (Stockholms stad, 2009).

En av de stadsdelar som berörs av utvecklingssatsningen i Järva är Tensta. Här, och även i den intilliggande stadsdelen Rinkeby, har två överdäckningar av E18 byggts. Projekten har fått namnen *Tenstaterrassen* respektive *Rinkebyterassen* (Stockholms stad b, 2016).

Enligt startpromemorian för detaljplanen *Tenstaterrassen* ses projektet som ett led i att realisera den framtagna visionen. Med överdäckningarna hoppas man knyta samman området med övriga omkringliggande områden och med Järvafältet (Stockholms stad a, 2016). En annan del av syftet med *Tenstaterrassen* är enligt visionen att den kan bidra till att stärka stadsdelens identitet. I visionen beskrivs tankarna så här:

Ny bebyggelse ger möjlighet att markera en ny och starkare identitet som också bidrar till en stärkt självbild för stadsdelarnas invånare. En högkvalitativ och framtätsyftande arkitektur, särskilt i stadsdelarnas entrélägen, i de centrala stråken och på andra synliga platser, blir viktiga markörer för förändring som kan avläsas av dem som också bara passerar eller är på besök. Erfarenheterna av senare tids tillägg med sådana kvaliteter är mycket goda (Stockholm stad, 2009).

Enligt Elisabeth Lilja är en av de viktigaste komponenterna att förstå för att åstadkomma en socialt hållbar planering just identitetsaspekter. Enligt Lilja kan brist på möjlighet att känna identifikation med ett område leda till osäkerhet och utsatthet (Lilja, 2002 s.20). Att känna identifikation med ett område bildar en motkraft till känslor av utanförskap och i förlängningen till segregation, säger hon (ibid, s.3).

Lilja anser att den fysiska miljön ofta strakt bidrar till att orsaka de sociala problem som kan finnas på en plats, även om andra kvalitativa åtgärder av olika slag också kan hjälpa till att förstärka positiva sociala processer där (ibid, s.3). Det finns alltså stor potential i att arbeta med identitetsfrågor i arkitekturen och tydliggöra hur samspelet mellan identitetsskapande och gestaltning kan se ut.

För de landskapsarkitekter som fått uppdraget att gestalta Tenstaterrassen handlar arbetet till stor del om att tolka syftet i visionen och uppdraget och konkretisera det i gestaltningen.

Syfte

Syftet med det här arbetet är att, med Tenstaterassen som exempel, undersöka hur landskapsarkitekter arbetar med platsidentitet.

Frågeställning

Hur ser de landskapsarkitekter som arbetat med Tenstaterassens offentliga ytor på identitet kopplat till plats, och hur visar sig deras synsätt i gestaltningen?

Avgränsning

Ärendet kring överdäckningen i Tensta har pågått under en längre tid och avgränsningar har därför gjorts till studiet av den senaste gjorda gestaltningen av platsen. Den studerade förslagshandlingen är framställd under våren 2016.

Min ingång till studien formas av min egen kunskapsbakgrund som samhällsplanerare. Detta innebär att jag tidigare intresserat mig mycket för människors sociala samspel, samt hur olika miljöer ger olika förutsättningar för sociala processer. Jag har också skolats i att förstå sociala fenomen som maktstrukturer och normer i omvärlden. Min kunskapsbakgrund har tränat mig i kvalitativ metod och i den här studien använder jag en sådan metod för att få syn på en grupp landskapsarkitekters egna tolkningar och synsätt på platsidentitet.

Metod och etik

I det här arbetet undersöker jag landskapsarkitekter i sin praktiska verklighet som konsulter på ett arkitektkontor. Jag har därför haft min arbetsplats i det berörda arkitektkontorets lokaler under arbetet med studien. Detta har hjälpt mig att lätt få tag i material om det studerade projektet och hålla kontakten med de involverade landskapsarkitekterna under arbetets gång.

Redan från början i mitt arbete konstaterade jag i diskussion med min högskola att det var forskningsmässigt viktigt för mig att se masterarbetet som separerat från kontorets uppdrag. Det här arbetet har därför skett helt och hållet skilt från kontorets övriga verksamhet.

Tidigt tog jag fram en arbetsplan där inriktningen på min studie fastslogs. De ansvariga landskapsarkitekterna fick sedan läsa den. Jag hade även inledningsvis ett par möten med de involverade landskapsarkitekterna där jag berättade mer om min studie och jag medverkade också vid ett möte med hela landskapsarkitektgruppen på kontoret för att presentera vem jag var och vad jag skulle göra.

Tidigt i arbetsprocessen följde jag även med på ett möte med Stockholms stad som skedde på den aktuella platsen i Tensta. Under detta platsbesök tog vi oss till fots igenom stadsdelen från tunnelbanan till Järvafältet, något som tog ca 2 timmar. Jag lyssnade under mötet till diskussionerna som fördes med staden om projektet Tenstaterrassen och fotograferade samtidigt området och platsen.

Litteraturstudie

För att kunna genomföra min studie och orientera mig kunskapsmässigt inför intervjuerna gjorde jag en förstudie där jag läste in mig på litteratur ifrån olika kunskapsfält som landskapsarkitektur, urbansociologi, kulturgeografi och samhällsplanering.

Inläsningen berörde miljonprogrammet och dess historik, hur miljonprogrammet porträtterats i media, Tenstas historik, begrepp som plats och identitet samt dagens ekonomiska villkor för planering. Jag läste även artiklar i dagspress om Tensta och om Järvalyftet. En del av det inlästa materialet används som teori i arbetet eller tjänar som referenser till texten.

För att söka svar på min frågeställning studerade jag även själva förslagshandlingen för Tenstaterrassen. Samtliga bilder i arbetet där ingen bildreferens anges, kommer ifrån landskapsarkitekternas förslagshandling. Tillstånd till användning av materialet har lämnats av upphovsmannen.

Intervjuer

Eftersom jag i den här studien undersöker informanternas egna resonemang och tolkningar, och gör en form av diskursanalys av det studerade begreppet identitet, har jag använt mig av kvalitativa intervjuer. Jag har i förberedelserna av mina intervjuer använt mig av metodboken *Intervju som metod* av Monica Dalen (2015).

Enligt Dalen är dessa metoder mest lämpade för att nå en sådan typ av kunskap (ibid, s.14). Urvalet av informanter gjordes till dem landskapsarkitekter som arbetat som konsulter åt Stockholms stad med gestaltningen av Tenstaterrassen. Tre av dem tackade då ja till att medverka, en av dem tackade nej på grund av tidsbrist.

Jag genomförde separata intervjuer med de tre landskapsarkitekter som valt att medverka. Jag refererar i texten till den här intervjun som:

-Landskapsarkitekt 1

-Landskapsarkitekt 2

-Landskapsarkitekt 3

Jag genomförde också en intervju med en ansvarig kommunal tjänsteman på Stockholms stad som arbetar med projektet Tenstaterrassen. Detta för att få en bild av beställarsidans syn på projektet och uppdraget. Jag refererar i texten till den här intervjun som:

-Tjänstemannen

Jag hade också en intervju med två planarkitekter som arbetar åt Stockholms stad med detaljplanen. De hjälpte mig att sätta mig in på projektet bakgrund och planeringsprocess. Jag refererar i texten till den här intervjun som:

-Planarkitektkonsulterna

Samtliga intervjuer hade karaktären av *semistrukturerade* djupintervjuer (ibid, s.31). För att frågorna inte skulle vara ledande började jag dem med ord som *hur*, *berätta* och *beskriv*. Landskapsarkitekterna ombads till exempel beskriva sin gestaltungsprocess samtidigt som vi

tillsammans tittade på olika dokument ifrån deras analys, skiss och gestaltungsarbete.

Ansträngningar gjordes för att inte avbryta informanterna när de talade. I vissa situationer ställde jag följdfrågor som syftade till att få informanten att utveckla något jag ville veta mer om. Detta hade ofta en direkt koppling till min frågeställning. Ibland fick jag förklara mer vad jag menade med frågan för att informanten skulle förstå och kunna redogöra för sina egna uppfattningar på området. Oftast gällde begreppet identitet, som min studie undersöker, vilket bevisade att en stor förvirring föreligger kring begreppet och vad det betyder.

Alla intervjusituationer ägde rum på informantens arbetsplats i enskilda rum. Intervjun med den kommunala tjänstemannen hölls på hans kontorsrum på Stockholms stad. En av intervjuerna med landskapsarkitekterna fick delas upp på två tillfällen på grund av att informanten blev försenad från ett annat möte. Varje intervju tog ca en timme i anspråk.

Vid intervjun med den ena planarkitektkonsulten fick jag veta att en till planarkitekt oanmald skulle vara med vid intervjun. Detta på grund av att hen var mer insatt i projektets Tensaterrassens bakgrund än den planarkitekt jag tillfrågat. Det faktum att planarkitektkonsulterna var två vid intervjutillfället kan ha gjort att de i viss mån påverkade varandras svar, i vilken utsträckning är dock svårt att veta. Informationen som framkom om projektet under denna intervju var dock så intressant för min studie att jag valde att behålla intervjun som material.

Samtliga intervjuer spelades in på min mobiltelefon, som placerades väl synlig mellan mig och informanten. Dalen rekommenderar att intervjuerna spelas in för att man sedan ska kunna gå tillbaka och lyssna på dem i efterhand och noga analysera vad som sades. Hon framhåller att större inspelningsapparater kan verka hämmande på den intervjuade (ibid, s.34). De flesta människor är idag vana vid mobiltelefoners närvaro och min bedömning är att ingen av informanterna verkade påverkad av inspelningen på mobilen, utan de pratade alla på fritt utifrån frågorna.

Under intervjuerna antecknade jag ett antal stödord. Utifrån anteckningarna och ljudinspelningarna tog jag de nästkommande dagarna fram en sammanfattning från respektive möte. Detta för att så bra som möjligt minnas vad som sades (ibid, s.73).

Bearbetningen av materialet gjordes genom en uppdelning av intervjusammanfattningarna i olika ämnesteman. Informanterna tog upp liknande aspekter i sina respektive resonemang vilket indikerade att aspekterna var viktiga för studien, vilket bidrog till indelningen av olika ämnen. Genom ett tolkande hermeneutiskt förhållningssätt bearbetades sedan intervjumaterialet. Jag använde de utvalda teorierna för att analysera det som sagts i enlighet med det som Monica Dalen kallar för grundad teori (ibid, s.78).

Etik

Samtliga informanter i studien blev informerade om studiens inriktning och syfte, de metoder jag tänkte använda, risker med att medverka i studien och att det var frivilligt att delta. Detta är vad Dalen rekommenderar att man informerar om inför en intervjustudie (ibid, s.26). Frågorna jag ställde var inte privata, men ämnena som berördes tangerade ibland mer känsliga frågor kring politik och delaktighet. Informanternas namn, ålder eller exakt yrkesroll i projektet berörs därför inte i arbetet. Jag använder också ordet *hen* som pronomen för samtliga personer som medverkat i studien. Inte heller det kontor på vilket de arbetar namnges här.

Jag informerade alla intervjupersonerna om att det trots ansträngningar om att hålla dem så anonyma som möjligt, finns en risk att de kan spåras om någon skulle anstränga sig för att göra det. Genom att de fick den här informationen innan intervjun ägde rum hade de då också chansen att utelämnat känslig information som de inte ville delge mig. Informanterna gav allihop sitt samtycke till att medverka i studien.

De sammanfattningar som jag tog fram från varje intervjutillfälle skickade jag till respektive person som då gavs möjligheten att ta bort eller lägga till något till svaren. Några av informanterna lämnade kommentarer eller strök någon mening ur svaren som de inte ville ha med. Min förhoppning är att informanterna även själva känner att de fått ut något av sin medverkan i studien i form av kunskapsutveckling och möjlighet till mer fördjupade samtal kring ett projekt.

Dalen påpekar att det är viktigt att beakta sin egen förförståelse och reflektera över sin egen roll som forskare i intervjustudier för att kunna tolka resultatet så korrekt som möjligt (ibid, s.17). Som landskapsarkitekt på masternivå befinner jag mig kunskapsmässigt nära de informanter jag mött och detta kan ha påverkat min studie. Dalen säger att en sådan närhet till informanterna både kan ha positiv eller negativ inverkan på studien.

De positiva aspekterna är att man som intervjuare är mer insatt i den värld informanterna rör sig i vilket gör det lättare att förstå dem och se på ämnet de berättar om på samma sätt som de som de gör (ibid, s.19). Informanterna kan känna sig mer avslappnade att prata med någon som är mer lik dem själva och som ”talar samma språk” (ibid, s.16).

De negativa aspekterna kan vara att man är alltför hemma i situationen med informanterna och att man som forskare inte ser vissa aspekter eller omedvetet låter sig färgas av andra (ibid, s.17). Dalen beskriver att en närhet till den intervjuade gruppen kan leda till en oro för att hamna i otrevliga situationer vilket i så fall kan leda till en allt för utbredd acceptans av tabun (ibid, s.21). Det kan också uppstå solidaritetsproblem om intervjuaren är berörd av informanternas teman själv (ibid, s.22). Det är viktigt att inte bli för avskräckt som forskare så att man förtiger viktiga saker som framkommit i intervjuerna (ibid, s.24).

Enligt Dalen är det optimala för en kvalitativ intervjustudie att kombinera en närhet till informanterna, med en utifrånblick (ibid, s.17).

Jag har därför under arbetet med studien valt att sitta skild från de övriga arkitekterna på kontoret och jag har inte samtalat med de landskapsarkitekter som är involverade i det aktuella projektet om deras arbete annat än under intervjusituationerna eller på mötena. Detta för att inte påverkas av hur de är eller i övrigt förhåller sig till sitt yrke eller till sina projekt.

Eftersom jag har en kandidatexamen inom samhällsplanering och inte inom landskapsarkitektur har jag dessutom delvis en annan infallsvinkel på de studerade ämnena. Jag kan därför sägas delvis ha en utifrånblick på de intervjuade landskapsarkitekternas arbete. Även min förförståelse av platsen, Tensta, kan ha påverkat resultatet. Stadsdelen har, som jag även diskuterat i arbetet, haft ett delvis dåligt rykte och även jag är sannolikt påverkat av den stigmatiserande diskurs som bland annat media förmedlat av platsen.

I olika perioder i min tidigare bana som samhällsplanerarstudent, som bloggare inom konst och som informatör på universitetet har jag emellertid aktivt försökt skapa mig en nyanserad bild av Tensta. Jag har exempelvis besökt Tensta i samband med bomässan som hölls där 2006 och jag har också besökt Tensta gymnasium. Jag har också tidigare intervjuat lokalt engagerade personer på Livstykett, som är ett kunskapscentrum med undervisning i textil och svenska för invandrare i Tensta centrum.

Plats och identitet

I det här kapitlet redogörs för den teorigrund som arbetet utgår ifrån. Centrala begrepp som identitet och plats förklaras närmre, såväl som användningen av dem i Stockholms planer och visioner.

Platser kan studeras på många sätt. Det här arbetet utgår i från den kulturgeografiska förståelsen av platsbegreppet vilken säger att platser är rum fyllda med mening (Cresswell, 2004 s.10). Platser utgör processer och det är inte bara de fysiska förutsättningarna som bestämmer platserna utan även immateriella förutsättningar formar dem ständigt (ibid, 2004 s.35). De är mänskligt formade och de formar också de människor som vistas där, de är med andra ord sociala konstruktioner (ibid, 2004 s.29).

Identitet är ett begrepp som, liksom plats, studeras inom många olika discipliner vilket gör att begreppet kan förstås ur exempelvis filosofisk, sociologisk, psykologisk eller ekonomisk synvinkel. I det här arbetet har en avgränsning gjorts till identitet kopplad till plats, även kallad *platsidentitet*. Båda begreppen, identitet och platsidentitet, används i texten. Hela tiden med denna innebörd. I synnerhet undersöker arbetet de aspekter av identitet som berörs av gestaltning och arkitektur.

Eftersom den här studien undersöker hur landskapsarkitekter förhåller sig till plats och identitet är begreppet *genius loci* viktigt att beakta. Läsning av den norska arkitekten och arkitektur-

historikern Norberg-Schultzs verk *Genius loci: towards a phenomenology of architecture* (1979) ingår för många landskapsarkitekter i utbildningen och deras förståelse av plats och mening är sannolikt färgad av hans teorier.

Norberg-Schultz förstår platser som helheter, komplexa och kvalitativa. Helheten byggs upp av material, former, texturer och färger (Norberg-Schultz, 1979 s. 8). *Genius loci* kan i Norberg-Schultz innebörd översättas ungefär till *platsens själ*. Den utgörs av den mening som, enligt honom, finns på platser (ibid). Norberg-Schultz ser arkitekturen som ett verktyg att lyfta fram denna platspecifika själ. *Genius loci* är viktigt för arkitekter att beakta i arbetsprocessen för att de människor som sedan ska använda platsen ska kunna känna tillhörighet där, menar Norberg-Schultz (ibid, s.5).

I artikeln *Genius Loci, om platskvalitet* från 1992 har Norberg-Schultz senare likställt begreppet med identitet, och han talar här om den alienation människor kan känna som följd av ”platsbrist” vilket, enligt honom, kan uppstå då platsens själ inte tas om hand av arkitekter och planerare. (Norberg-Schulz 1992, s. 34).

Utgångspunkten i den här studien är att identitet är något kulturellt format. Grunden i det synsättet handlar om att se människan som kulturvarelse, att vi är meningsskapande varelser som hela tiden formar och omformar vår förståelse om vår omvärld för att kunna förhålla oss till och leva i den.

Kulturgeografen Thomas Borén och arkitekten Daniel Koch diskuterar i forskningsrapporten *Platser i praktiken och social hållbarhet* (2009) att identitetsprocesser till stor del formas av de platser vi rör oss på. Dem kallar detta platsidentitet, vilket de liknar vid begrepp som *tillhörighet*, *hemkänsla* eller *genius loci*. Författarna ser platsidentitet som en känsla av samhörighet kopplad till en avgränsad yta (Borén & Koch, 2009 s.8). Enligt Borén & Koch samverkar människors meningskapande processer av identifikation med platsers materiella miljö, men också med dess immateriella representationer.

De säger:

Konkret handlar plats som identitet om sammanvävningen av den fysiska miljön med de berättelser som är anknutna till området och som invånarna på platsen delar, samt om de sociala band som finns mellan människorna på platsen (i vilka berättelserna utgör ett kitt). Berättelserna om platsen behöver förvisso inte vara positiva utan även negativa representationer ingår i platsen som identitet. Ofta men inte nödvändigtvis är vid en stark platsidentitet den fysiska miljön speciell, eller har några speciella drag eller en speciell historia (som vävs samman med nutiden i berättelserna om platsen) (Borén och Koch, 2009 s.8).

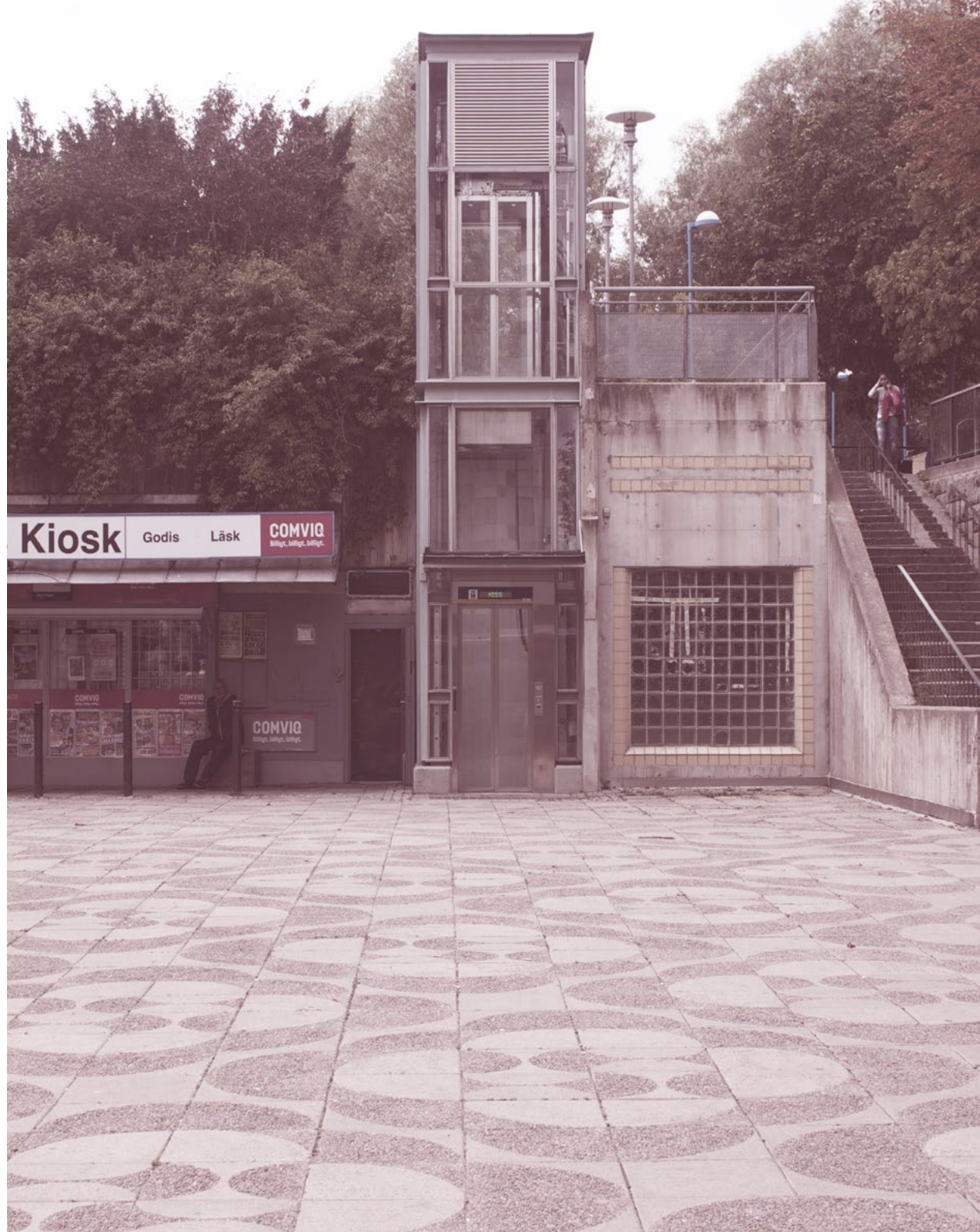
Elisabeth Lilja har sin kunskapsgrund inom urbansociologi och har forskat inom kulturgeografi. Hon beskriver platser som processer där både materiella och immateriella aspekter spelar in. Enligt henne handlar processen som leder till identifikation med en plats i grunden om mänskliga processer av tillägnelse och meningsskapande (Lilja, 1999 s.5). Hon säger:

För de boende kan miljön i den egna stadsdelen eller bostadsområdet bidra till att skapa identitet och mening i vardagen. Identiteten byggs upp i ett samspel mellan bebyggelse och de verksamheter, händelser och människor som är knutna till platsen. Allt medverkar till att skapa individens identitet. Identiteten växer fram i vardagens handlande och skeenden, men är samtidigt ett slags mental karta där nu-tid, framtid och historia binds samman (Lilja, 1999, s.20).

Processen att knyta an till en plats utgår enligt Lilja ifrån kroppen, sinnena och känslorna (ibid, s.17). Hon anlägger även ett vardagsperspektiv och hävdar att det är i vardagen som våra känslor av tillhörighet skapas och vi behöver tid på oss för att utveckla de här känslorna (ibid, s.31). Våra vardagslivs meningsskapande processer förhåller sig till dimensionerna *rum* och *tid*, både dåtiden och framtiden (Lilja, 2002 s.7). Omgivningen är en av de viktigaste utgångspunkterna för identifikation då den utgör det rum som vi till vardags rör oss genom och som binder samman dimensioner av tid (ibid, s.7).

Lilja diskuterar förutom rum och tid också identitetsprocessernas värddimension (ibid, s.20). Bebyggelsen runt oss utgör enligt henne en slags meningssbärare (ibid, s.11). Det yttre rummet påverkar vårt inre rum, hävdar hon, och kan få oss att känna oss värdiga och respekterade, men också det motsatta (ibid, s.103). Arkitektur och planering är mycket viktiga förmedlare av värden och de kan därmed bidra till att stärka individers självkänsla och självrespekt, säger hon (ibid, s.102).

Tensta centrum
(Bild skapad av
författaren)

Identitetsprocesser i modernistiska förorter

Enligt Lilja utgörs en stor del av människors identitet av de immateriella värden som andra tillskriver oss (Lilja, 1999 s.12). Alla vill vara stolta över sitt bostadsområde och påverkas därför negativt när omgivningens bild hemmiljön kopplas till negativa värden, menar Lilja (ibid, s.22). Att identifiera sig som tillhörig med ett miljonprogramsområde i förorten har därför varit en utmaning.

Lilja framhåller i sin forskning både exempel från människor som vittnar om alienation till sina förorter och även från de som berättar om en stark anknytning och identifikation med sitt område (ibid, s.9). Lilja pekar på de moderniseringsprocesser som miljonprogramsområdena var ett resultat av och på den förändring som skedde i och med detta. Enligt henne medförde det modernistiska förortsbyggandet att bostadsområdet upplöstes som den viktigaste sociala enheten för människor (ibid, s.45). Lilja beskriver förändringen såhär:

Moderniseringen, där förortsbyggandet varit ett av de viktigaste inslagen, har inneburit en ökad individualisering. Relationerna avstånd/närhet har förändrats på det individuella planet, men även i vardagslivet. Urbaniseringen och flyttningen till förorterna ökade avståndet till grannarna och kvartersstadens traditioner löstes upp (Lilja, 2002 s.54).

Genom förortsbygget upplöstes också, enligt Lilja, kvartersstadens struktur och dess fördelar för ett socialt liv (ibid, s.9). Hon problematiserar

husens placering i miljonprogramsfororterna och menar att det istället för privata gårdar eller offentliga mötesplatser har skapats mellanrum som inte tydligt tillhör någon (Lilja, 1999 s.18). En tydlighet i var gränsen för hemmet och det offentliga rummet går är bra för att miljöerna ska upplevas tillgängliga vilket understödjer känslor av tillhörighet. Bristen på den här typen av känslor i många miljonprogramsområden har gjort att de boende exempelvis skräpar ner mer i sin närmiljö. De har slutat ta hand om den då de inte identifiera sig som tillhöriga där (ibid, s.73).

En av de viktigaste aspekterna att åtgärda i miljonprogramsområdena, enligt Lilja, är idag bristen på urbanitet (ibid, s.104). I de urbana rummen lär vi oss leva sida vid sida med det obekanta, med nya företeelser, kulturer och uttryck och Lilja ser det offentliga livet och dess mötesplatser som de viktigaste komponenterna för att understödja öppenhet och tolerans i samhället (ibid, s.105).

Enligt Lilja får människor lättare en positiv relation till yttre rum som talar till deras inre liv (ibid, s.104). En av de viktigaste aspekterna för identitetsskapande är därför att miljöerna talar till oss på ett intresseväckande sätt, så att vi lockas att röra oss runt i dem. Viktigt är också, enligt Lilja, att miljöerna är tillgängliga så att vi lätt kan ta oss fram i dem (ibid, s.18).

Förutom den omgivande fysiska miljöns inverkan på identitetsprocesser lyfter Lilja fram själva planeringen som en viktig komponent. Människors möjlighet till identifikation blir stark påverkad av vilken människosyn planeringen baseras på (ibid, s.22).

Den människosyn som dagens planering arbetar efter härstammar, enligt Lilja, från den planeringsmodell som gällt sedan efterkrigstiden (ibid, s.38). Modellen bygger på ett rationellt förhållningssätt vilket har sin grund i tanken att planerare och arkitekter ska bygga stad åt den anonyma allmänheten. De som utgör kvantitativa kunskapsunderlag den bästa utgångspunkten (ibid, s.39). I människosynen från den här perioden sågs känslor som en svaghet vilket ledde till att förnuftet och de yttre kroppsliga aspekterna hos människor kom att betonas som de viktigaste, menar Lilja. (Lilja, 2002 s.50).

I dagens pluralistiska samhälle finns emellertid ingen konsensus kring hur en välfärd som är bra för alla skulle se ut, hävdar Lilja. (Lilja, 1999 s.38). En ökande individualisering och demokratisering gör också att människor blivit mer handlingskraftiga subjekt som vill bestämma själva över sig och sina liv i staden (ibid, s.37).

En av de största utmaningarna för planeringen idag är därför idag, enligt Lilja, att arbeta med människors egna värderingar av platserna som ska byggas om. Den nya planeraren blir därmed mer som en processledare som genererar möjligheter för planeringen tillsammans med brukarna (Lilja, 2002 s.46).

I sin bok *Segregationens motsägelsefullhet* (2002) tar Lilja fram en modell för att förstå miljöns betydelse för människor där hon hävdar att förståelsen kräver två nivåer, en *inifrån* och en *utifrån*. Med detta menar hon att det är viktigt att förstå både hur miljön upplevs av de som bor i området, samt av de utomstående.

Hon beskriver:

Det är först under de senaste åren på 90-talet som projekt startats som varit framgångsrika i att kunna bryta negativa utvecklingstendenser. Det gemensamma för dessa projekt är att de tagit utgångspunkt i de boendes egna aktiviteter och eget ansvar för sin omgivning, vilket kan bygga under känslor av stolthet för området och stärka identiteten (Lilja, 2002 s.14).

Även Boverket diskuterar i sin rapport Boendeinflytande i praktiken (2010) hur en planering med mer inkluderande förtecken, där boende ges inflytande i planeringsprocesser utöver det som anges i lag, kan gagna sociala processer. Speciellt studerar rapporten delaktighet i utsatta områden. Delaktigheten kan, enligt rapporten, få de boende att känna sig mer värda och många gånger blir också besluten som tas inom denna typ av planering mer välgrundade.

Platsidentitet och attraktivitet

Enligt Thomas Borén och Daniel Koch bör den som studerar platser utveckling och identitet ta hänsyn till olika skalnivåer. Platser kan inte endast studeras lokalt, säger dem, utan regionala, nationella, transnationella och globala relationer av politiskt, kulturellt och ekonomiskt slag är viktiga att förstå (Borén & Koch, 2009 s.10).

Även etnologen Klas Ramberg hävdar att omvärlden idag har blivit allt synligare i staden. Inte minst i Stockholm. I antologin *Stockholm som vara* (2016), redigerad av Ramberg, diskuterar tolv forskare inom ekonomi, etnologi, samhällsplanering och kulturgeografi hur Stockholm allt

mer görs till en säljbar vara. Enligt författarna syns sedan ett par decennier en kraftigare marknadsinriktning i politiken och stadsplaneringen. De frågar sig varför och vad som händer med Stockholm då denna utveckling sker. De tittar också närmare på vem som får *vara* i den nya staden, och kommer därmed även in på frågor om tillhörighet (Ramberg, 2016 s.7).

Ramberg belyser hur ordet *attraktivitet* fått en särställning i Stockholms översiktsplan *Promenadstaden*, från 2012, och tillhörande *Vision 2030*. Ordet används mycket frekvent i beskrivningen av staden och hur den genom en mängd åtgärder ska utvecklas och växa (ibid, s.36). Ramberg framhåller att en samhällsplanering inriktad på att skapa attraktivitet implicit syftar till att *någon* ska bli attraherad (ibid, s.36). Fokus i Stockholm verkar, enligt Ramberg, inte längre vara att utveckla huvudstaden som levnadsplats för de egna invånarna. Istället verkar visionerna främst fokusera på att göra staden attraktiv för en global marknad (ibid, s.301).

Anledningen till detta härleder Ramberg till de utredningar som legat till grund för översiktsplanen, vilka fokuserat mycket på Stockholms placering på rankinglistor framtagna av olika handelsinstitut, tidskrifter och andra inflytelserika organisationer. Stockholm ligger långt ner på dessa och stadens konkurrenskraft gentemot andra europeiska städer ses därför som svag på grund av brister i sådant som infrastruktur och bostadsbyggande (ibid, s.32). Själva arkitekturen har fått en alldeles speciell roll i visionerna (ibid, s.7). Genom en analys av strategidokumentet

Arkitektur Stockholm, Strategier för stadens gestaltningar, ett tillägg till översiktsplanen med riktlinjer för stadens fysiska gestaltning, belyser Ramberg, hur skönhetsvärden och arkitektonisk kvalitet lyfts fram främst för att göra staden attraktivt paketerad (ibid, s.39). Ramberg tycker sig se en stadsbyggnadsnorm i de perspektiv och bilder som presenteras i arkitekturstrategin. Här lyfts Stockholms täta kvarterstad fram som förebild med sin levande stadskärna, blandning och utbud av nöjen (ibid, s.39). I relief till detta syns folkhemmets och rekordårens stadsbyggnad i princip inte alls i dokumentet. Förutom arkitekturen belyser Ramberg även det faktum att stadens kollektiva varor i form av offentliga rum, gator och parker i visionerna görs till en del av marknadsföringen (ibid, s.6).

I kapitlet *Visionen om Järva. Ny identitet och nya invånare?*, i antologin *Stad till salu*, analyserar samhällsplaneraren Johannes Månsson även *Vision Järva 2030* med några tillhörande dokument. Enligt Månsson ges stadsdelen Kista en särställning i utvecklingsdokumentet då det är den enda stadsdelen i Järva som beskrivs ha en positiv utveckling (Månsson, 2016 s.160). Genom att trycka på att en ny och stark identitet ska skapas i Järva, med hjälp av Kista och ny arkitektur, antar Månsson att man i nuläget inte anser att det finns en stark identitet i områdena att bygga vidare på. Genom användandet av ekonomiska teorier diskuterar Månsson hur den aktuella stadsutvecklingen med sitt fokus på att skapa attraktivitet därmed riskerar att tränga ut vissa grupper och på sikt gentrifiera områdena i Järva (ibid, s.156).

Identitetsskapande aspekter

Enligt min tolkning av Cresswell, Elisabeth Lilja, Borén och Koch, Irene Molina samt Boverkets rapport om boendeinflytande kretsar forskningen främst kring fem huvudområden som är viktiga att beakta vid planering och utformning av en plats, för att lyfta platsidentiteten och få människor att känna sig tillhöriga där.

Utifrån de fem huvudområdena utvecklade jag ett verktyg för analys, som jag kallar för *identitetsskapande aspekter*. Verktyget är applicerbart på platser där potentialen för platsidentitet ska analyseras. En plats identitetsskapande potential kan förstärkas genom att var och en av aspekterna beaktas i arbetet med den. Sammantaget utgör de den samlade potentialen för meningskapande. De fem identitetsskapande aspekterna är *Värdeskapande arkitektur*, *Rörelser i rummet*, *Sociala platser*, *Inkluderande planeringsprocesser* och *Platsers berättelser*.

De tre första kategorierna handlar om materiella aspekter i den fysiska miljön och vad som bör finnas i den för att människor lättare ska knyta an till den. De utgår främst från forskning av Elisabeth Lilja. De två sista kategorierna handlar istället om immateriella värden och om aspekter av identitet som kan förstärkas eller förändras genom mer medvetna förändringsprocesser kopplade till platsen. De kategorierna utgår ifrån forskning av Cresswell, Elisabeth Lilja, Borén och Koch, Irene Molina samt Boverkets rapport om boendeinflytande.

De identitetsskapande aspekterna erbjuder emellertid inte svar på hur de ska översättas i form, eller i en process på en plats. Detta arbete står yrkeskategorier som arkitekter, landskapsarkitekter eller planerare för, på varje unik plats de tar sig an.

I den här studien använder jag de identitetsskapande aspekterna för att analysera landskapsarkitekternas intervjuer, och även förslagshandlingen för Tenstaterrassen. Analysen går till så att materialet och forskningen de identitetsskapande aspekterna baseras på, kopplas ihop för att identifiera vilket synsätt på platsidentitet som kommer till uttryck i det empiriska materialet.

Ansatsen är kulturanalytisk vilket innebär att jag intresserar mig både för de medvetna och uttalade tankar som informanterna har kring ämnet, och även för de mer omedvetna och internaliserade föreställningar de ger uttryck för. Genom att även jämföra tolkningen som landskapsarkitekterna gjort av uppdraget, med beställarsidans tolkning, blir landskapsarkitekterna synsätt som grupp ännu tydligare.

-Värdeskapande arkitektur

Enligt den forskning jag använder kan utformningen av den fysiska miljön, dess arkitektur, bidra till platsidentiteten, eftersom bebyggelsen och landskapet utgör meningssbärare. Elisabeth Lilja hävdar exempelvis att vi som människor lättare knyter an till miljöer som är kvalitativa

och intresseväckande, eftersom en estetiskt laddad miljö talar mer till människors inre än en enformig och intetsägande miljö (Lilja, 1999 s.104). Viljan att associeras med exempelvis ett område verkar enligt Lilja vara nära sammankopplad med att känna stolthet för det. Hon hävdar att om vi omges av en kvalitativ miljö bidrar detta till att vi känner oss värdiga och respekterade, vilket stärker självkänslan (ibid, s.103). Detta leder mig till slutsatsen att om man känner att kraft och tid lagts ner på att utforma, bygga och underhålla en miljö så skapas fler känslor hos oss människor att vilja tillhöra den.

När en arkitekt formger en plats, väljer växer och material, skala och färg, låter hen sina åsikter och viljor spillas ut över platsen och påverka den. Hen kan ju emellertid inte veta om den sedan kommer att ses på samma sätt av alla. Lilja anser att denna individuella aspekt av vår relation till platser är ofrånkomlig. Hon säger att den som planerar platser aldrig kan veta säkert hur olika gestaltningar och uttryck påverkar olika människor. Aspekter som vilken kultur, religion, ålder, kön, klass eller etnicitet vi har påverkar vår uppfattning av verkligheten och, enligt Lilja, finns därför troligen lika många olika värdeskapande kvaliteter som det finns människor (ibid, s.20).

- Rörelser i rummet

I forskningen finns en syn på kroppen som utgångspunkten för oss att skapa relationer till

platser. Liljas resonemang trycker exempelvis på möjligheten till rörelse eftersom det är genom kroppen som vi tar rummen omkring oss i besittning (Lilja, 2002 s.17). Rörelse i bostadsområdet är mycket viktig för oss i vårt vardagsliv, säger Lilja vidare, då den binder samman dimensioner av tid och tillåter oss att skapa meningsfulla sammanhang (ibid, s.7). När vi rör oss fångar vårt omedvetna upp arkitekturen och naturen som omger oss och utifrån detta får vi omedvetet och medvetet associationer, tankar och känslor som påverkar vårt medvetande (ibid, s.18). Känslor av tillhörighet på en plats kan, enligt min tolkning, därför förstärkas genom att de har en god tillgänglighet och orienterbarhet, vilket exempelvis kan möjliggöras genom sådant som en sammankopplad struktur av gång- och cykelvägar som utformats för att vara tydliga och trygga.

-Sociala platser

Sociala relationer framstår i forskningen kring platsidentitet som en av de mest grundläggande delarna för att känna sig delaktig och tillhörig på en plats. Enligt Elisabeth Lilja är människors känslor av tillhörighet starkt kopplade till de sociala relationer man har med sin omgivning, där både synen på oss själva och andras uppfattning av oss formas (Lilja, 1999 s. 12).

Våra sociala relationer gagnas exempelvis, enligt Lilja, av att det finns välfungerande mötesplatser i de miljöer vi rör oss. Lilja ser mötesplatserna som själva utgångspunkten för tolerans i samhäl-

let, eftersom vi där, enligt henne, vänjer oss vid det obekanta och främmande och övar vår tolerans (ibid, s.105).

-Inkluderande planeringsprocesser

Den planeringsmodell som gällt sedan efterkrigstiden, och som var tydlig inte minst under miljonprogrammets tillkomst, har på många sätt varit präglad av ett hierarkiskt tillvägagångssätt där experter stått för idéerna kring vilket samhälle som ska skapas.

I den forskning jag använder i den här studien, framhålls istället värdet av mer inkluderande planeringsprocesser där de som brukar platserna som ska skapas, tillåts komma till tals. En mer demokratisk syn på planering görs gällande. Elisabeth Lilja lyfter även fram inkluderande planeringsprocesser som en viktig komponent för människors känsla av identifikation med en plats. Genom inkluderande planeringsprocesser kan underlaget inför planering bli bättre och genom att planeraren blir mer av en processledare kan samhällsplaneringen få de boende att känna sig värderade och respekterade och även mer delaktiga i sitt områdes utveckling, säger hon (Lilja, 2002 s.46).

Enligt Boverket kan den här typen av planering även bidra till ökad trivsel och trygghet i ett område, eftersom människor som upplever sig delaktiga på en plats också tar större gemensamt ansvar för den (Boverket, 2010 s.57-58).

- Platser berättelser

Inom kulturgeografisk forskning blir det tydligt att platser inte endast kan ses som fysiska miljöer. Som Cresswell säger så påverkas platser också av immateriella förutsättningar (Cresswell, 2004 s.35). Uppfattningarna människor har baseras ofta på de berättelser som representerar platsen.

Thomas Borén och Daniel Koch pekar även på berättelser och narrativ om platser som viktiga för platsidentiteten. De framhåller att både historiska och samtida diskurser påverkar hur platsens identitet upplevs och utvecklas (Borén & Koch, 2009 s.8) Enligt det synsätt de representerar kan berättelser kopplas till ett område på en rad olika sätt, utifrån eller inifrån och manifesteras i allt ifrån namnet, hur platsen berörs i mediadiskursen, vilken planering som sker där eller hur försäljningen av bostäder på platsen ser ut.

Berättelserna kan också synas i hur platsen används eller hur de som befinner sig där benämner den. Elisabeth Lilja lyfter även fram vikten av en historisk koppling i den fysiska miljön, eftersom vi som människor då kan få kontakt med tidens dimension, med platsens kulturarv, och på så sätt lättare identifiera oss med platsen (Lilja, 1999 s.20).

(Symbolbilder skapade av författaren)

Projektet Tenstaterrassen

I det här kapitlet beskrivs Stockholms stads officiella syn på syftet med projektet Tenstaterrassen utifrån intervjun med planarkitektkonsulterna och intervjun med tjänstemannen på Stockholms stad. Planerade projekt i närområdet presenteras och den pågående detaljplaneprocessen för projektet beskrivs.

Planarkitektkonsulterna berättar att detaljplanen för nya E18 antogs år 2006 och att Stockholms stad där beslutade att bygga två överdäckningar av vägen, en i Rinkeby och en i Tensta. Syftet med ombyggnaden av E18 var att öka framkomligheten på den del av vägen som passerar förbi Järvafältets södra del. Byggandet av överdäckningarna var från början ett så kallat parallellt uppdrag och planen var att på sikt bebygga tunneltaken med bland annat bostäder, berättar konsulterna. En byggherre fick uppdraget och Stockholms stad bekostade själva bygget av tunnarna.

2008 påbörjades planläggningen för bebyggelsen ovan överdäckningen. I startpromemorian för detaljplanen avseende Tenstaterrassen beskrivs att processen 2010 tog stopp eftersom länsstyrelsen meddelade att risken med att bygga på överdäckningarna var för stor på grund av att det transporteras mycket farligt gods på E18. 2013 återlämnades också markanvisningen av en av byggherrarna (Stockholms stad a, 2016). Detaljplanen för bebyggelsen av överdäckningen har därför dragit ut på tiden.

Tenstaterrassens
läge i Tensta
(Bild av
Landskapslaget,
Stockholms stad,
2015
Tillstånd att
använda bilden
finns)

Riskerna med att bygga på tunnlarna har lett till att bostäderna nu får placeras vid sidan av tunneltaket samt på den del av överdäckningen som täcker Hjulstavägen. I februari 2016 anvisades marken till två olika byggherrar och i april kom beslutet att inleda planarbete för projektet (Stockholms stad a, 2016).

Syftet med projektet

Som nämnts i inledningen av den här studien är projektet Tenstaterrassen ett led i att realisera ett antal mål som uttrycks i översiktsplanen Promenadstaden och i Vision Järva 2030. Staden vill bland annat genom satsningar på byggande bidra till att stärka stadsdelarnas identitet (Stockholms stad, 2009).

Planstrukturen i Tensta påverkar till stor del livet och rörelsemöjligheterna i stadsdelen. Tre huvudstråk för bil Hjulstastråket, Hagstråket och Tenstastråket löper i nord-sydlig riktning och slutar i säckgator (Stockholms stad a, 2016).

Ett antal huvudstråk för gång och cykel löper i öst-västlig riktning, med få kopplingar till Järvafältet. Det finns idag tre sådana kopplingar, en via Nydalsparken där E18 går på en bro, en via en gång- och cykeltunnel och en via en gång- och cykelbro (Landskapslaget, 2015). Över Järvafältet finns också stråk för gång och cykel i olika riktningar idag, men även här ska fler kopplingar dras (Stockholms stad a, 2016).

Projektet Tenstaterrassen syftar också till att bidra till den stora bostadsbrist som Stockholm

Befintliga
kopplingar till
Järvafältet från
Tensta
(Bild skapad av
författaren på
underlag från
Google maps,
2016)

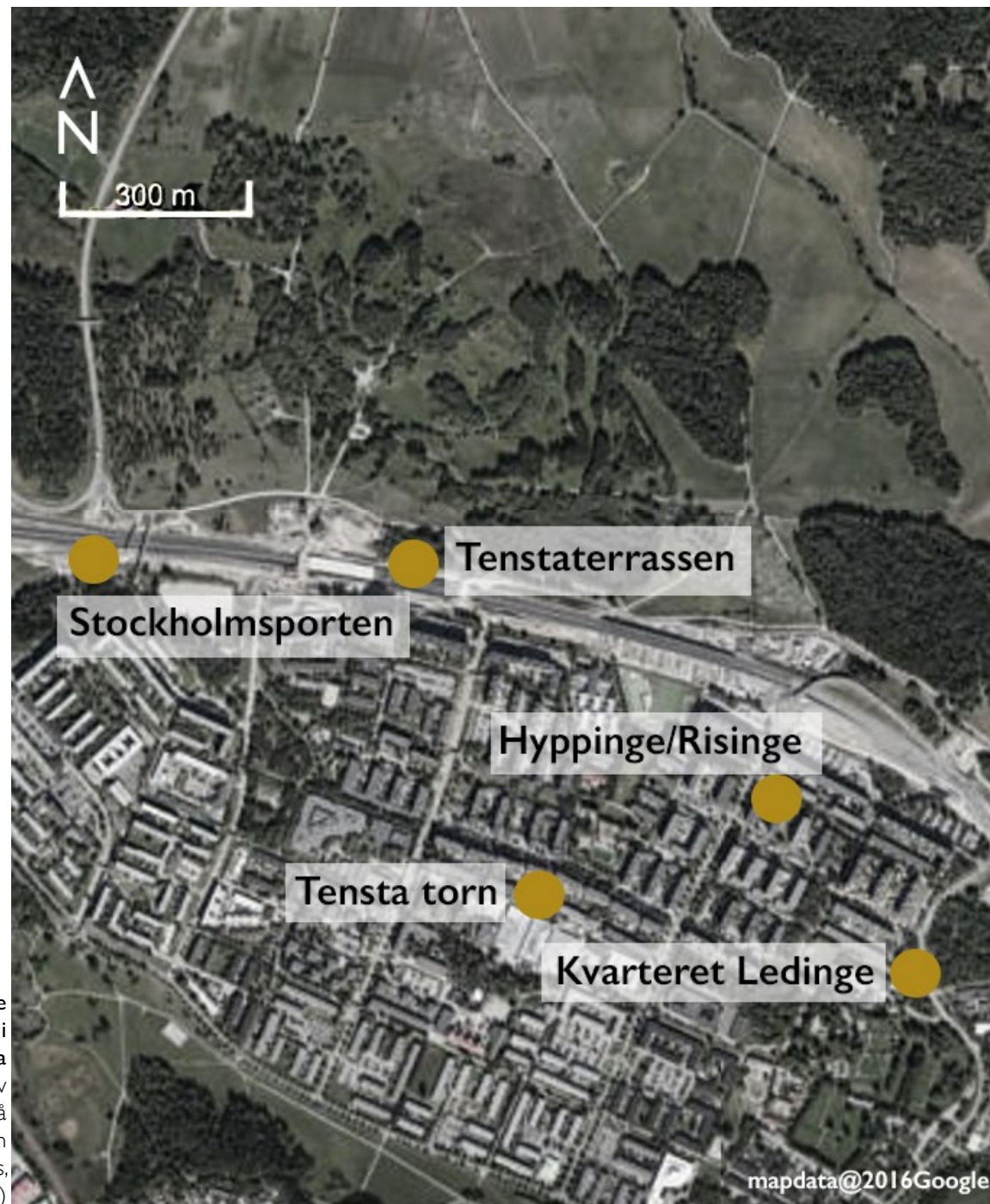

har idag. Förutom Tenstaterrassen pågår flera andra bostadsprojekt i Tensta. Vid Tensta centrum byggs Tensta torn, ett punkthus med studentbostäder (Stockholms stad b, 2016). Vid Hyppinge- och Risingeplan byggs ett antal hus med hyresrätter (Stockholms stad c, 2016). Planer finns även på att uppföra ca 170 hyresrätter i kvarteret Ledinge (Stockholms stad d, 2016). Systerprojektet Rinkebyterrassen har kommit något längre än Tenstaterrassen. Där har detaljplanen vunnit laga kraft och bostäderna börjat uppföras (Stockholms stad e, 2016).

Rent formellt tillhör Tensta, Spånga-Tensta stadsdel. Planarkitektkonsulterna berättar vid intervjun att projektet Tenstaterrassen också har ett syfte att bidra till att öka blandningen av vård, förskola och bostadstyper i den här stadsdelen i stort, så att mera spridning kan uppnås i de sociala skikten. De bostäder som byggs på Tenstaterrassen är mestadels bostadsrätter och de är därför tänkta att komplettera det befintliga beståndet och möjliggöra bostadskarriär inom stadsdelen.

Planarkitektkonsulterna berättar också att bebyggelsen på Tenstaterrassen planeras till 385 lägenheter. Främst bostadsrätter, 300 st, men även 15 hyresrätter och 70 vårdboendestäder ska uppföras här. I förslaget finns också en förskola, samt två parkeringshus som även ska fungera som bullerskydd mot motorvägen. Den ena byggherren i projektet står för byggandet av bostadsrätter närmast fältet, och den andra står för bygget av vårdboendet, förskolan och hyresrätterna söder om anslutningsgatan, upplyser konsulterna.

Pågående
byggprojekt i
Tensta
(Bild skapad av
författaren på
underlag från
Google maps,
2016)

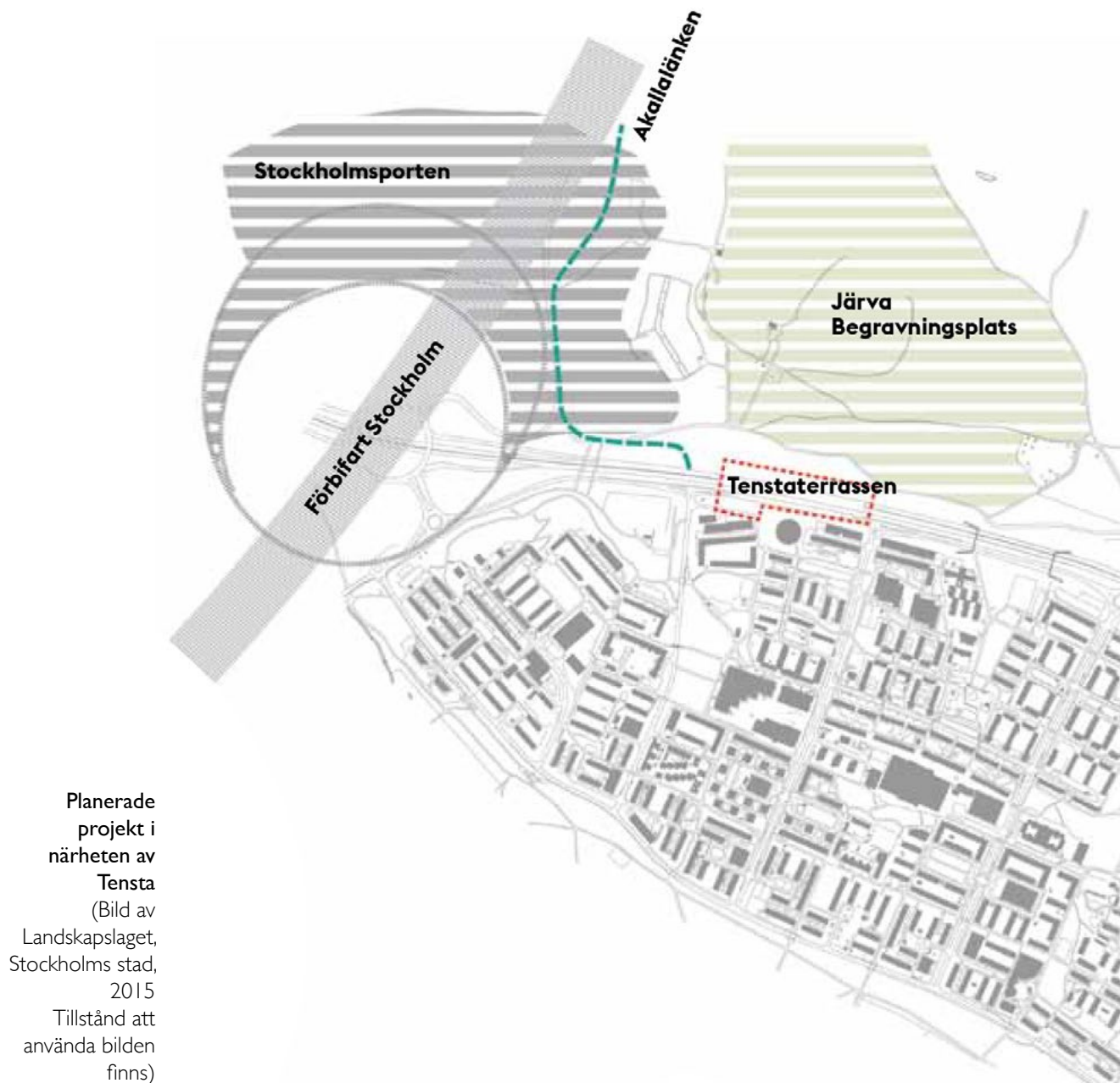
Planerade projekt i närområdet

Ca 600 meter väster om Tenstaterrassen ska *Förbifart Stockholm* byggas så att den ansluter till E18. Även *Akallalänken* dras om här (Landskapslaget, 2015). I området finns också planer på ett större stadsutvecklingsprojekt med 5000 nya bostäder inom ramen för den så kallade *Stockholmsporten* (ibid, s.9).

Byggandet av trafikplatsen samt omdragningen av vägen kommer eventuellt att öka buller och partikelnivåer i området kring Tenstaterrassen vilket också påverkar grönområdena där (ibid, s.8). Vid byggandet av Stockholmsporten skulle terrassen i högre grad än i dag bli en del av en urban och bebyggd kontext (ibid, s.28).

Järvafältet är sedan 2006 ett kulturresevat med stora kulturhistoriska samt biologiska värden. Vid sydvästra delen av Järvafältet planeras en ny *begravningsplats* som kommer att börja byggas om ett par år. Förslaget *Begravningsöar* innefattar 20 000 gravar utplacerade i terrängen. Det innehåller också en servicebyggnad och två ceremonibyggnader (Stockholm stad f, 2016).

Tenstaterrassen kan komma att påverkas av byggandet av begravningsplatsen. Risker är att de rekreativa värdena av Järvafältet minskar då avståndet till dess mer orörda delar blir längre. Fältet ska emellertid göras mer tillgängligt genom byggandet av begravningsplatsen då flera gångvägar också anläggs i samband med den (Landskapslaget, 2015 s.10).

Projektets detaljplaneprocess

I nuläget tas en detaljplan fram av planarkitekt-konsulter, på uppdrag av Stadsbyggnadskontoret i Stockholm stad. Under intervjun förklarar den ena planarkitektkonsulten att samarbetet mellan olika aktörer i projektet varit mycket komplext. Hen pekar på att processen pågått under flera år och i många olika etapper. Detaljplaner ska styra gränsen mellan kvartersmark, allmän platsmark och gator. Konsulten förklarar att i detta projekt berörs också parkmark varför landskapsarkitekter kopplats in.

Planen kan ses som ett juridiskt ramverk, berättar planarkitektkonsulterna, men allt är inte möjligt att binda upp där. Konsulterna anger att man i denna plan har behövt detaljstudera mer än vad som vanligen är fallet, på grund av alla tekniska svårigheter. Detta har till stor del varit landskapsarkitekternas uppgift att utreda, berättar konsulterna. De har undersökt vad som går att genomföra och vilka gränser som planeringen av platsen har att förhålla sig till.

På platsen finns kulturresevatet som en aktör och stadsdelen Spånga-Tensta. I projektet blir därför frågor om drift viktiga att reda ut och detta har varit en stor del av planeringsprocessen, anser planarkitektkonsulterna.

Det finns också många försvårande omständigheter med platsen i sig. De stora topografiska skillnaderna och anpassningar som behöver göras till detta, så som att få in alla ledningar på platsen, är mycket svårt så man har behövt

jämka mycket i projektet, förklarar den ena plan-konsulten. Hen berättar att Stadsbyggnadskontoret och Exploateringskontoret varit i ständig diskussion med varandra om projektet.

Detaljplanen planeras att genomföras med så kallat standardförfarande (Stockholms stad a, 2016). Den ena planarkitektkonsulten beskriver det som att stadens samtliga förvaltningar nu fram till samrådet ska försöka att nå ett gemensamt mål och det är det målet som ska redovisas i planen. Detaljplanen är det som befäster projektet rent juridiskt och hur det ska fullföljas, medan landskapsarkitekturen är det som befäster projektet inom stadens förvaltningar, förklarar konsulten. Förhoppningsvis är det så att systemhandlingen, det som nu projekteras av landskapsarkitekterna, säkerställer det som inte kan bindas upp i planen, säger planarkitektkonsulten.

I detta fall har staden på grund av alla ovan nämnda utmaningar valt att gå längre i projektets genomförande innan samrådet än vad man brukar göra, upplyser konsulterna. I vanliga fall är det så att systemhandlingen inte är färdig förrän runt granskningen av planen, förklarar dem,

men i detta fall kommer systemhandlingen att vara klar i princip samtidigt som det är dags för samråd. Den ena planarkitektkonsulten anser att det som presenteras på samrådet bör vara något som staden tror på och att det finns något konkret att tala om på mötet. De åsikter från allmänheten som sedan kommer in via samrådet och de synpunkter övriga remissinstanser har, tar man då till sig och gör sedan justeringar efter det. Om också förvaltningarna håller med om det som presenteras så blir det realiserat, säger planarkitektkonsulten.

Den kommunala tjänstemannen berättar att det är vanligt i planeringen av Stockholm idag att detaljplaner tas fram samtidigt som man tar fram gestaltungs handlingar. Exploateringskontoret studerar sina ytor samtidigt Stadsbyggnadskontoret arbetar för att detaljplanerna ska bli så tydliga som möjligt, säger hen. Tjänstemannen berättar att de inför samråd oftast gör en förprojektering på gata, ett parkprogram eller undersöker om sådant som ledningar eller konstruktioner behöver flyttas. Sedan när de får tillbaka projektet från samrådet och remissinstanserna så kan det vara ganska så stora förändringar som måste göras inför granskningen, berättar hen.

Standardförfarande för detaljplaneprocess

(Illustration Boverket, 2016)

Tillgänglig: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/detaljplan/detaljplaneprocessen/standardforfarande/>
Tillstånd att använda bilden finns)

Förslagshandling

I det här kapitlet beskrivs landskapsarkitekternas gestaltning av Tenstaterrassen. Utifrån intervjuerna redgörs också med landskapsarkitekternas egna ord hur de angripit uppdraget och hur arbetsprocessen sett ut.

Landskapsarkitekternas uppdrag finns formulerat av deras beställare Stockholms stad i anbudet. Uppdraget i anbudet är indelat i två delar: Deluppdrag 1: Gestaltning och Systemhandling Deluppdrag 2: Förfrågningsunderlag och Bygghandling (Stockholms stad h, 2016). I anbudet beskrivs dock inte närmre beskrivet hur projektet Tenstaterassen ska utföras eller hur platsen bör utformas för att bidra till projektets syfte. Därför har det varit en viktig del i arbetet för landskapsarkitekterna att själva tolka syftet i visionen och konkretisera det i gestaltningen.

Platsanalys

Landskapsarkitekterna beskriver i intervjuerna att de när de började med gestaltningshandlingen läste in sig på det viktigaste bakgrundsmaterialet. För att vara tidseffektiva delade de upp materialet emellan sig, berättar landskapsarkitekt 3. De utgick ifrån stadens direktiv till vad som var viktigt att läsa, berättar hen. Främst var det Vision Järva 2030, och den framtagna stadsutvecklingsanalysen för Tenstaterrassen, som landskapsarkitekterna satte sig in i.

Landskapsarkitekt 3 tror emellertid inte att de lyckats fånga upp alla trådar ifrån visionerna i

förslaget. Deras största fokus har enligt landskapsarkitekten varit på huvudutmaningen att koppla samman Tensta med Järvalyftet där E18 utgör en stor barriär idag. Landskapsarkitekt 2 beskriver på ett liknande sätt detta som deras främsta mål i projektet:

Att nå visionen för platsen. Det här är två helt olika världar som ska mötas. Visionen som berör detta projektet har ett huvudmål att koppla ihop Järvafältet med det naturliga landskapet med denna förort och det är inte världens lättaste uppgift.

Landskapsarkitekt 3 säger att de tittade närmre på förslaget till begravningsplatsen och att de insåg att det var viktigt att få till en bra övergång från terrassen till fältet eftersom det genom denna förnyade användning skulle kunna bli ett känsligt område.

Landskapsarkitekterna ansåg att det var för lite med den enda gångväg som idag finns till terrassen från Tensta. Utifrån flödesanalyser funderade de kring hur man bäst skulle nå terrassen från Tenstas sida. Landskapsarkitekt 2 förklarar att de kom fram till att de ville skapa en slags målpunkt på terrassen för att locka folk dit, men att platsen samtidigt också skulle bli en välfungerande och tillgänglig länk till fältet.

Landskapsarkitekt 1 berättar att de i analyskedet även talade om Tensta ur en social aspekt och att de undersökte Stockholm stads statistik framtagen för stadsdelen Spånga-Tensta, där de bland annat såg att Tenstas invånare kommer ifrån många olika länder. Landskapsarkitekt 2

berättar att de bad sin beställare om dialoghandlingar att ha som underlag för den sociala analysen. Beställaren hade då svarat att de inte tagit fram något sådant material. Landskapsarkitekt 2 anser att detta hade behövts med tanke på projektets syfte att stärka stadsdelens identitet. Någon slags medborgardialog skulle ha kunnat ge oss en bättre bild av det som behövs på platsen, säger hen.

Landskapsarkitekt 1 berättar att de tidigt analyserade de fysiska förutsättningarna, som barriärer, vad som är utmärkande för platsen och hur solen belyser den under dygnet. De viktigaste sådana förutsättningarna att förhålla sig till ansåg landskapsarkitekterna var de skuggiga lägen som uppstår på den norrvända terrassen. Bäst solchanser har avsatserna och hyllkanten på terrassen. Landskapsarkitekt 3 berättar att en stor utmaning varit att få till lutningarna ner mot fältet så att de inte blev för branta. För att kunna förstå platsens förutsättningar på bästa sätt använde landskapsarkitekterna därför ett projekteringsprogram i 3D.

Landskapsarkitekt 3 berättar att de såg vattentornet som lite av en barriär på platsen. Det får Tenstaterrassen att hamna lite i Tenstas periferi anser landskapsarkitekterna. De såg det som en mycket viktig del i projektet att man fick utblickar mot kulturlandskapet från terrassen. De ansåg därför att platsen under vattentornet var en tillgång, eftersom den höjden erbjuder utblickar mot Järvafältet.

Principsektion som visar hur Tensta och Järvafältet möts på terrassen

Överdäckningen och tunnelmynningen
(foto taget av författaren, 20161009)

Överdäckningen och vattentornet
(foto taget av författaren, 20161009)

Utsikt mot Järvafältet
(foto taget av författaren, 20161009)

Analysen resulterade i att landskapsarkitekterna tog fram ett antal principskisser för olika gestaltungsstrategier.

-De beskriver hur de via gestaltningen vill skapa *en tydlig och trygg länk* av terrassen mellan Tensta och Järva fältet genom att knyta an till befintliga gång- och cykelstråk, samt genom siktlinjer.

-De väljer att se de stora *nivåskillnaderna på platsen som en tillgång* som och används i gestaltningen. Slänten i norr ska annonsera Tenstaterrassen från fältet och slänten ska därför göras på ett effektivt och upplevelserik i gestaltningen.

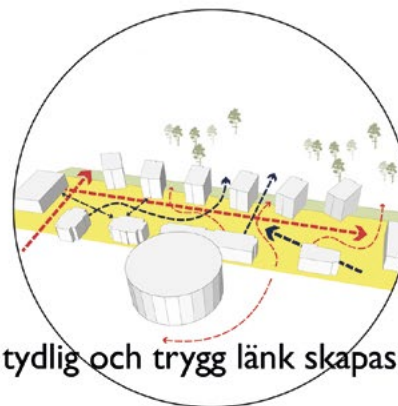
-De vill *maximera upplevelsen av fältet* genom att ha utkikplatser och informationstavlor på terrassen och vid vattentornet. Själva landskapet tillåts också leta sig upp mot terrassen i slänten, skriver dem.

-De vill att det *offentliga rummet på terrassen ska bli en målpunkt*. Detta gör landskapsarkitekterna genom att förlägga många olika funktioner som en lek- och aktivitetspark här för att locka människor.

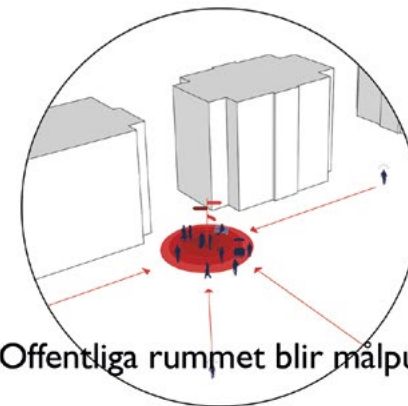
-De *sociala kontaktytorna ökas* för att uppmuntra till möten mellan boende på terrassen och även med människor ifrån närområdet. Husens entréer vänds mot torgytan.

-De vill att utemiljöerna ska *präglas av förortens uttryck*, med materialval och innehåll för att terrassen ska förankras på platsen.

Gestaltungsstrategier för Tenstaterrassen

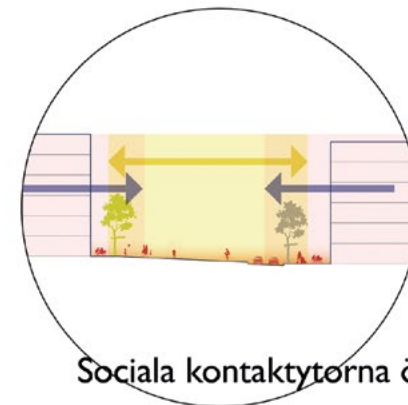
En tydlig och trygg länk skapas

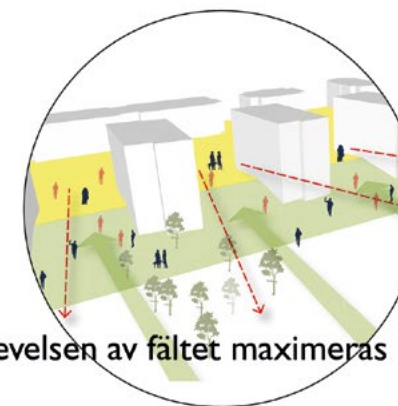
Offentliga rummet blir målpunkt

Nivåskillnader ses som en tillgång

Sociala kontaktytorna ökas

Upplevelsen av fältet maximeras

Utemiljöerna präglas av förorten

Inspiration

Landskapsarkitekterna berättar att de inspirerades av projektet *Superkilen* i Köpenhamn i sitt gestaltungsarbete. Landskapsarkitekt 1 förklarar att Superkilen också ligger i ett område med liknande utmaningar som Tensta och även i det projektet handlade det om att knyta samman och stärka området. Landskapsarkitekt 3 berättar att de även inspirerades av Superkilens långsmala form och att de ville skapa ett liknande stråk på Tenstaterrassen där det händer olika saker i olika sektioner.

Parkstråket Superkilen ligger i stadsdelen Nørrebro i Köpenhamn och invigdes 2012. Stråket utvecklades och designades av Bjarke Ingels Group (BIG) och Topotek1 i samarbete med Superflex, på uppdrag av Köpenhamns stad (Superflex, u.å.).

Superkilen har tre olika delar med olika karaktär, färg och innehåll. Platsen är planerad tillsammans med de boende i området och man har därför placerat föremål så som bänkar, träd, gungor, skulpturer och skyltar från hela världen i parken. Totalt finns mer än 100 olika föremål från 50 olika länder i Superkilen som får symbolisera den sociala mångfald som området har (Superflex, u.å.).

Superkilen i
Köpenhamn
(Foto taget
av författaren,
20141111)

Konzept

Utifrån analysen och inspirationen tog andskapsarkitekterna tillsammans fram ett koncept för gestaltningen som de döpte till *multikultilänk*.

Idén med konceptet beskrivs som en vilja att göra Tenstaterrassen till själva mötet eller länken mellan det multikulturella Tensta och kulturlandskapet på Järvafältet. Konceptet tar avstamp i den tid då Tensta byggdes på 60 och 70-talet och gestaltningen av platsen ska därför enligt landskapsarkitekterna inspireras av en lekfull retrokänsla som möter en mer lundlik och skir lövskogsvegetation.

Landskapsarkitekt 2 berättar att det var viktigt för dem att konceptet inte fokuserade på en sociokulturell grupp, utan att det istället tog sin utgångspunkt i själva platsen. Landskapsarkitekt 1 beskriver att detta mångfasetterade koncept förhoppningsvis kan tilltala många och att gestaltningen upplevs som rolig, färgglad och inbjudande.

Konceptbilder
för
"Multikultilänk"

Skiss

I skissarbetet i projektet koncentrerade landskapsarkitekterna sig runt ett antal fokusområden på platsen.

- På terrassens *hyllkant* utvecklade de en idé om en utskjutande utkiksplats.

- Skisser gjordes på att tillgängliggöra platsen under *vattentornet* med trappor för att göra det lättare att nå den.

- Två olika trappor och en serpentinväg skissades i *slänten* för att koppla ihop terrassen med fältet.

- Mellan husen på terrassen utvecklades en idé om en *central park* för liv och rörelse.

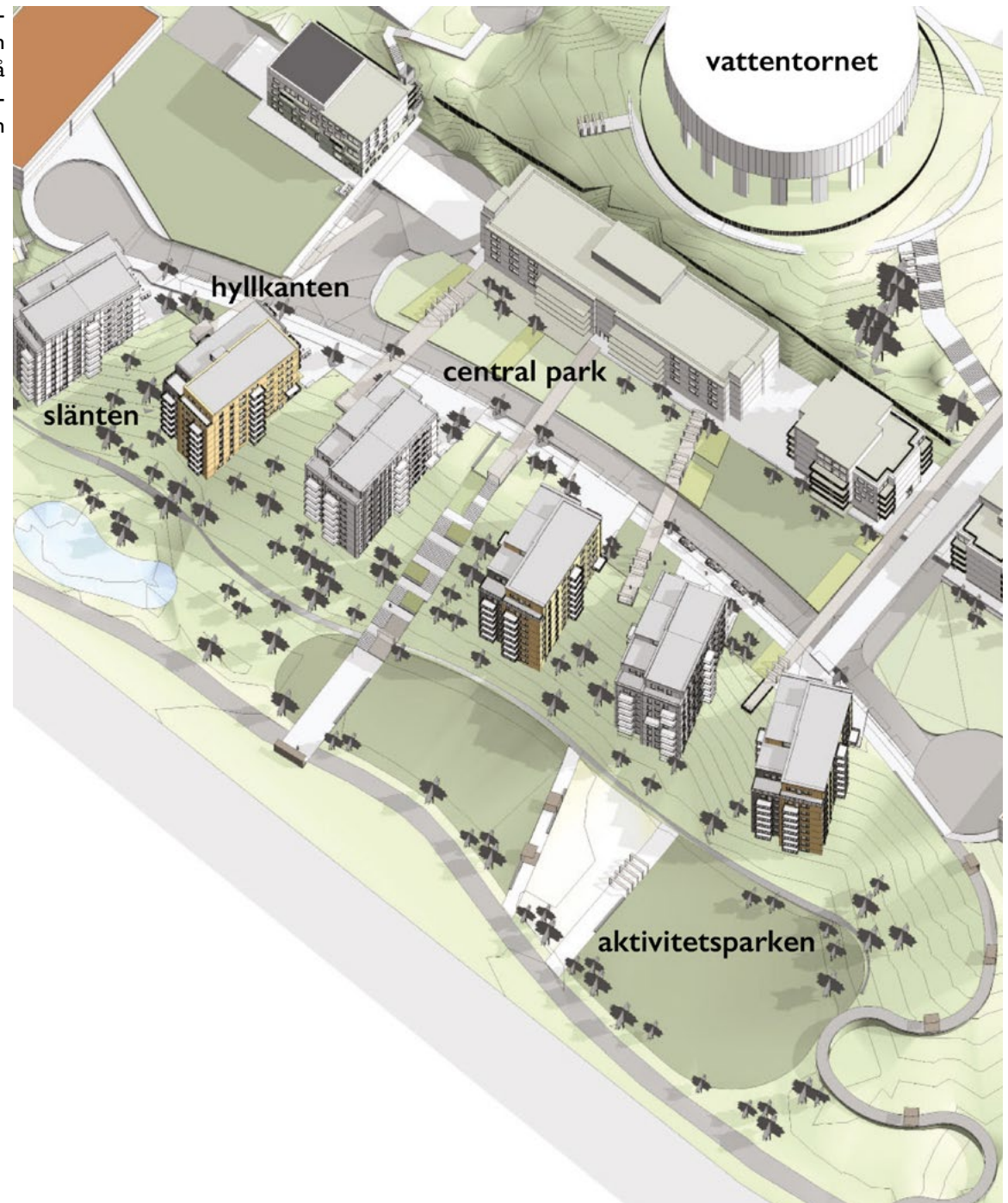
- På fältet nedanför slänten skissades en *aktivitetspark*.

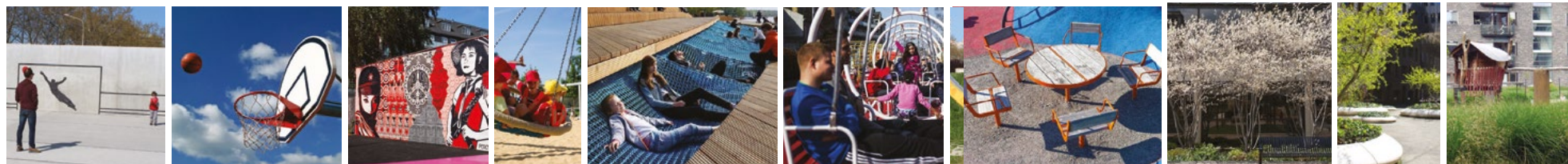
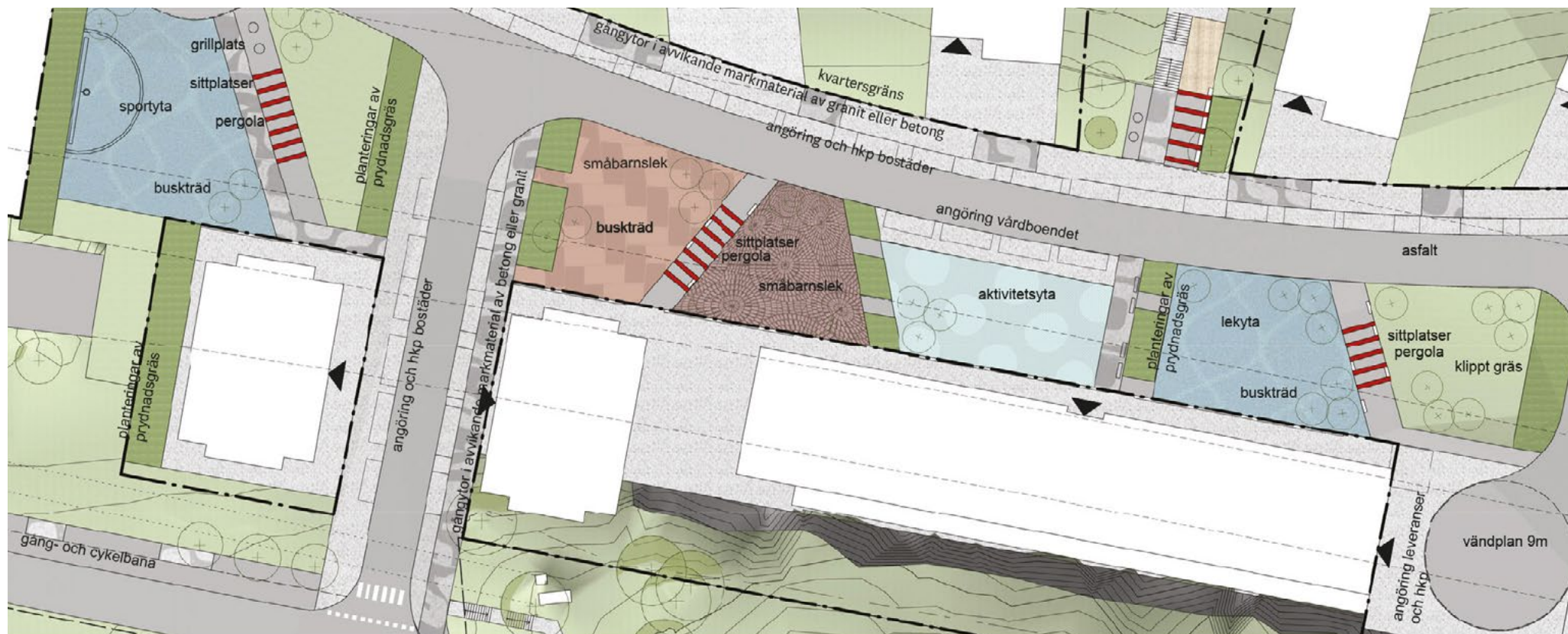
Gestaltning

Den centrala parken uppe på terrassen döpte landskapsarkitekterna sedan till *Terrassparken* och aktivitetsparken på Järvafältet till *Naturparken*.

Terrassparken beskrivs i förslaget ges en mer intensiv och urban känsla och naturparken på Järvafältet ska få ett mer naturligt och sobert uttryck. På så sätt skapar landskapsarkitekterna en slags gradient i intensitet från parken till fältet. Även husen roll förändras på platsen då de ges en mer framträdande roll uppe på terrassen och försvinner in mer i naturen längre ner i slänten.

Fokus-
områden
på
Tensta-
terrassen

Terrassparken

Terrassparken gestaltas av landskapsarkitekterna som ett parkstråk i östvästlig riktning. Stråket beskrivs bli en aktiverad zon i olika sektioner med olika funktioner där gatan görs till en integrerad del. Parkeringsgaragen utgör bullerskydd mot vägen på vardera sidor om

överdäckningen och deras murar mot Terrassparken görs i förslaget till basketplank eller målas i starka färger eller karaktärsfulla motiv. Funktionerna ska varieras i parken så att vissa sektioner blir mer aktiva med småbarnslek och gungor. Andra partier i Terrassparken ges

i förslaget en lugnare och grönnare karaktär med pergola, sittplatser och gräs. Vegetationen i parken består av mindre buskträd och prydnadsgräs, vilket landskapsarkitekterna anser kan bidra till att skapa tydliga men diskreta gränser mellan olika ytor vilket underlättar för avläsningen av platsen.

Nya kopplingar

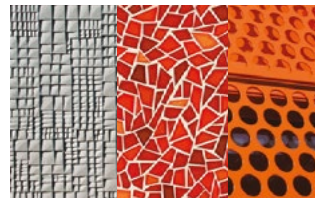
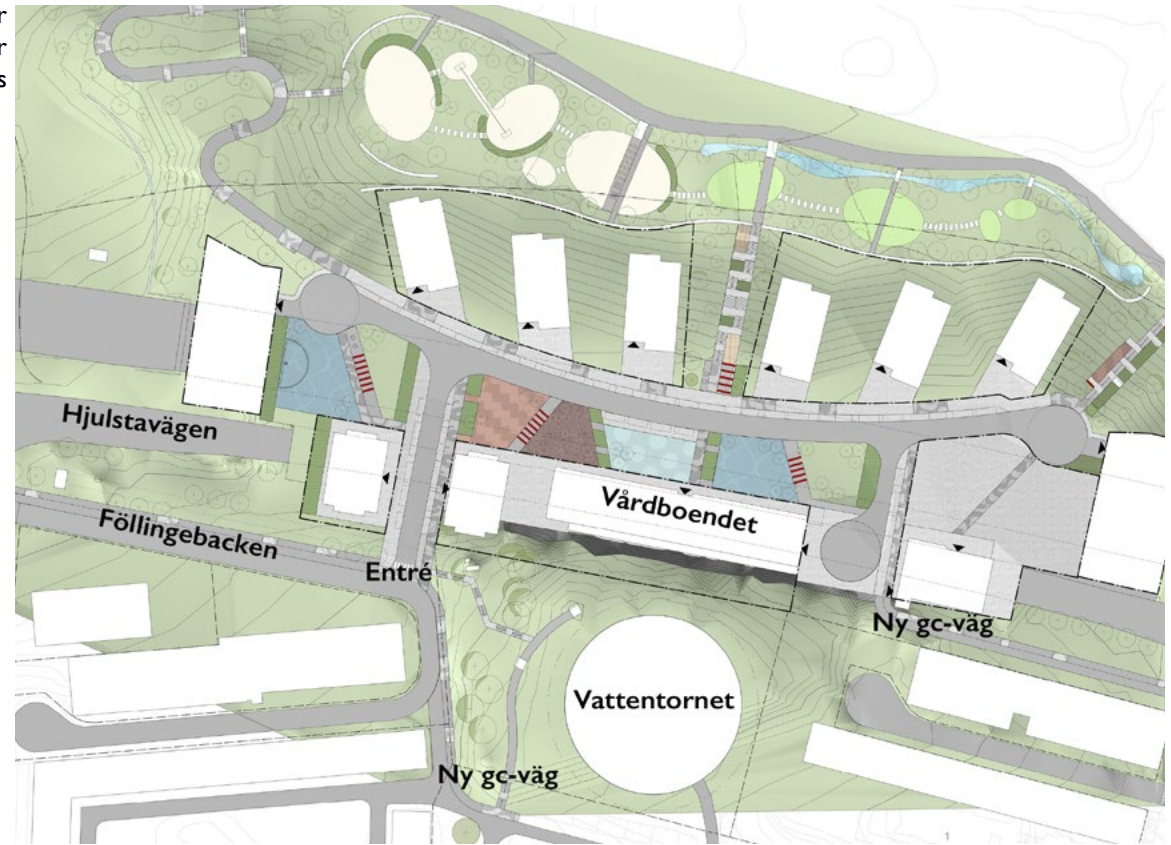
I förslagshandlingen föreslås också nya kopplingar till det övriga området. En ny billänk skapas till terrassen med bil från *Hjultavägen*, via *Föllingebacken*. Öster om vårdboendet tas en ny gång- och cykelväg fram som kopplas ihop med Tenstas gång- och cykelväg.

Gångvägen som idag leder från Tensta till terrassen på den västra sidan om vattentornet görs om till gång- och cykelväg. Där den möter terrassen skapas en huvudentré till det nya bostadsområdet. Landskapsarkitekterna hoppas genom intressanta markmaterial och retromönster på gångstråken även utanför terrassen kunna signalera att vägarna leder dit.

Möbelobjekt

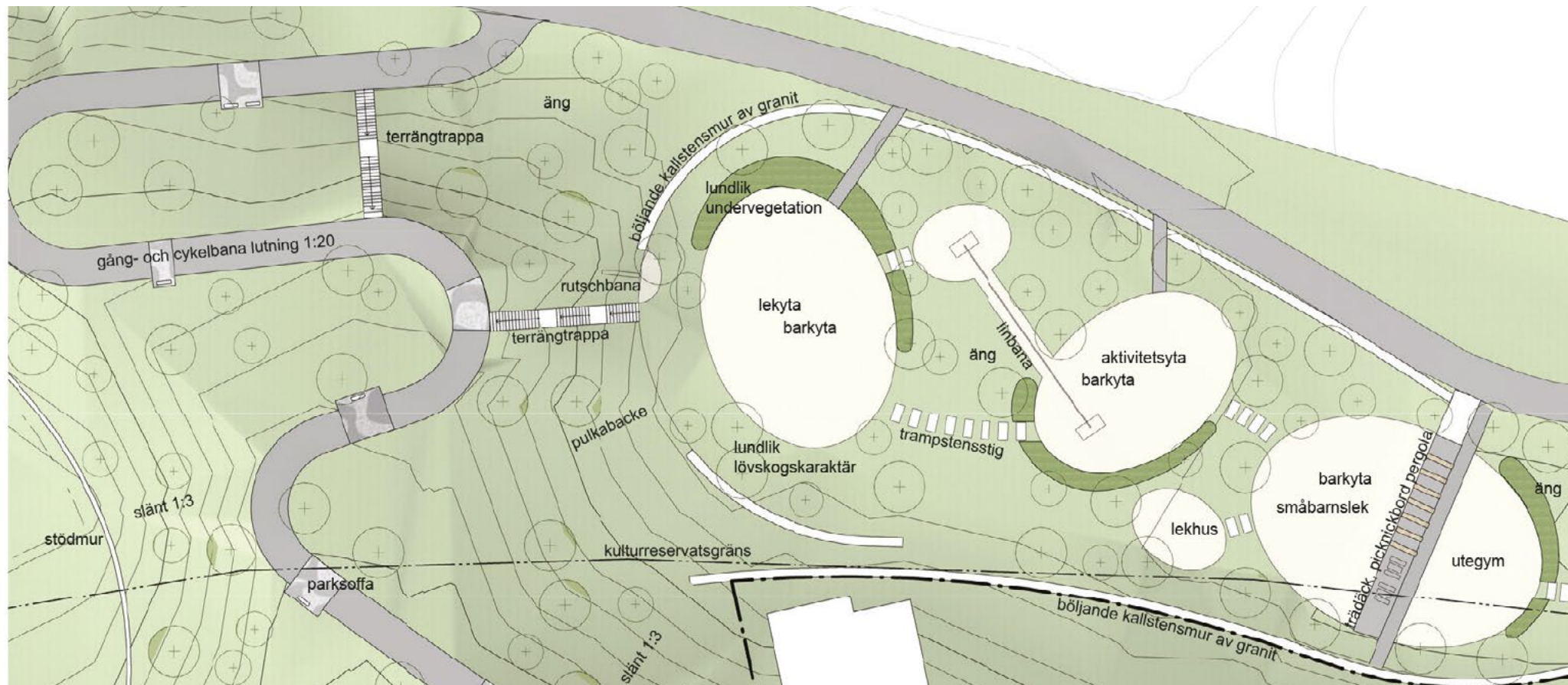
En serie möbelobjekt som landskapsarkitekterna själva ritat föreslås också de användas för att stärka orienterbarheten och tillgängligheten i områdets karaktär samt stärka platsens karaktär. Möbelobjekten utgörs av ett antal variationer på samma modul som ska kunna användas som pergola, för att rikta blicken, som viloplatz, som vindskydd eller bullerskydd. Modulerna kan tas fram i olika material så som betong, mosaik eller stål.

Platser där
nya kopplingar
skapas

Möbelobjekt

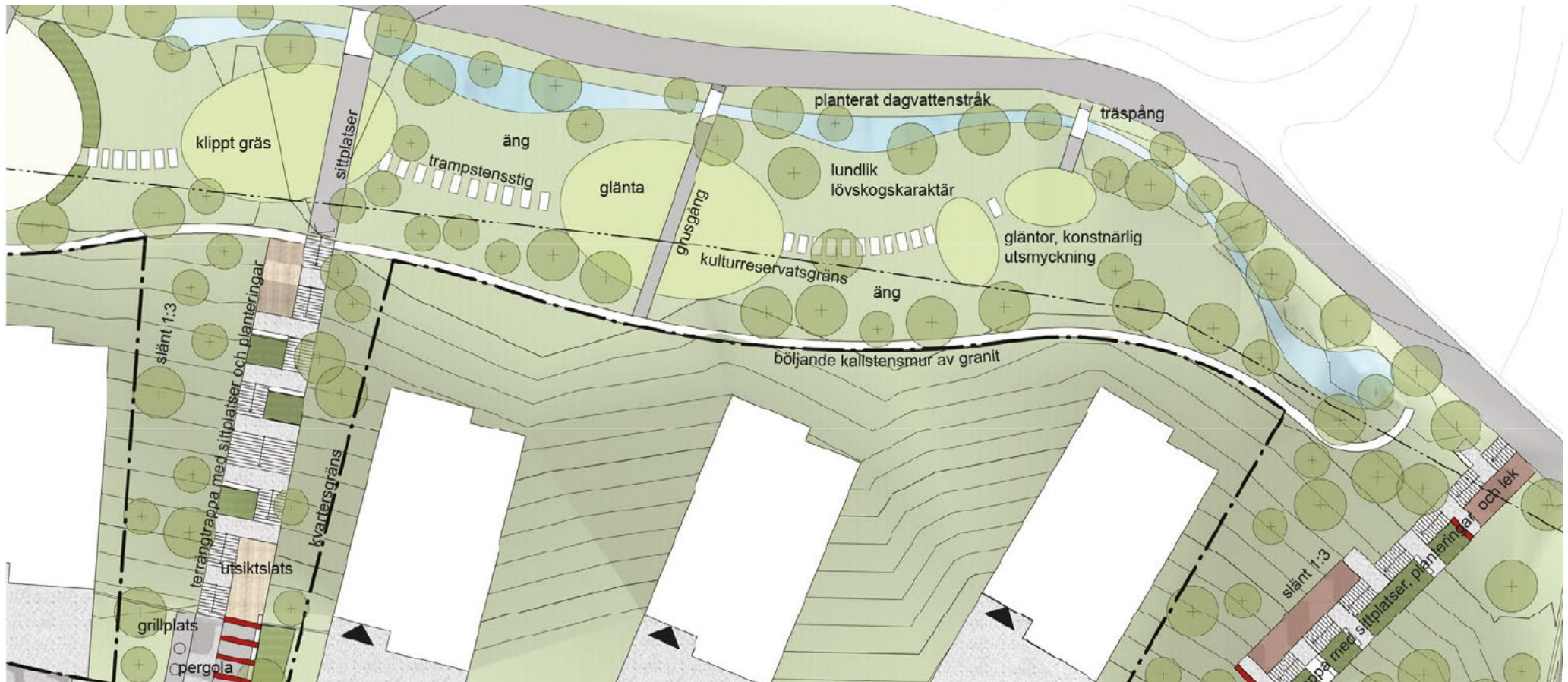

Naturparken - del 1

Naturparken på Järvafältet delas i förslaget upp i två delar. De två delarna ges olika karaktär. Del 1 är aktivitetsinriktad och här införs funktioner som lektytor, utegym, klätternät, linbana och

picknickplatser. I förslaget beskrivs gestaltningen av naturparken som naturlig och sober. Markbeläggning som bark och grus används och även klättrerredskap och markbeläggning är

av naturmaterial. Växtmaterialet i Naturparken utgörs av äng och lundlik undervegetation som är vitblommande som kontrast till den anlagda känslan i Terrassparken.

Naturparken - del 2

Del 2 av Naturparken beskrivs i förslaget som en lugnare och mer upplevelsebaserad park. Här föreslås rundlar av klippt gräs som gläntor i sko-

gen. I gläntorna finns plats för konstverk och upplevelser av olika slag. Stigar och träbroar anläggs som gångstråk. I foten av slänten anläggs

murar för att plocka upp nivåskillnaden mot terrassen och tydligt markera gränsen till kvartersmarken ovanför.

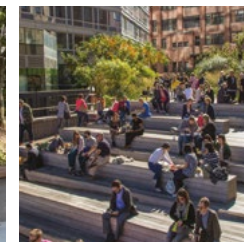
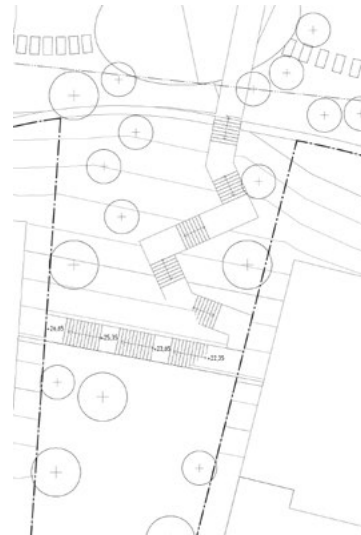
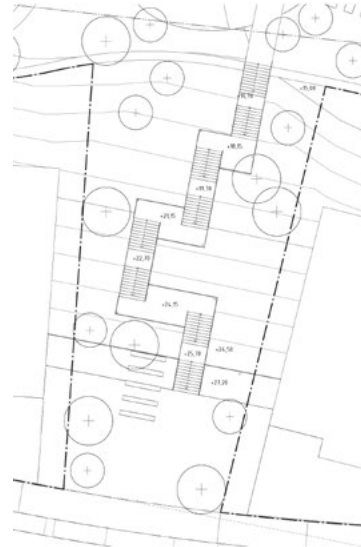
Hyllkanten och slänten

Hyllkanten anses i förslaget ha ett bra solläge med fina vyer mot Järvafältet. Här anlägger landskapsarkitekterna en utkiksplats med pergola, picknickbord och grillplats.

I slänten mellan terrassen och Järfältet skapas
länkar i form av trappor och en serpentinväg.
En central trappa placeras som en mittaxel ner
mot fältet. Den finns presenterad i två olika al-
ternativ i förslagshandlingen.

Både i trapporna och längs serpentinvägen anläggs flera platser för vila och andhämtning. Slänten föreslås även innehålla lekfunktioner som pulkabacke och rutschbana.

Två olika
förslag för
den centrala
trappan i
slänten

Analys

- identitetskapande aspekter

I det här kapitlet analyseras intervjuerna och förslagshandlingen med hjälp av de identitetskapande aspekterna som tidigare utvecklats ifrån forskningen. Landskapsarkitekternas tolkning av plats- och identitetsbegreppen tas upp, så väl som den intervjuade tjänstemannens syn på begreppen.

- Värdeskapande arkitektur

De landskapsarkitekter som arbetat med gestaltningen av Tenstaterrassen har föreslagit olika värdeskapande inslag i den fysiska miljön. Genom att på olika sätt arbeta platsspecifikt har de försökt lyfta fram områdets egna kvalitéer och i likhet med Elisabeth Liljas resonemang om arkitekturen som meningsbärare. Landskapsarkitekt 1 berättar exempelvis att de ville att terrassen skulle knyta an till Tensta och kännas rolig och inbjudande både för människor i området och även utifrån.

Något som blir tydligt i landskapsarkitekternas resonemang är att de kopplar samman identitet med ett starkt uttryck och en tydlig karaktär i den fysiska miljön. Detta synsätt syns både i deras förslagshandling och finns uttalat i intervjuerna.

Följande inslag i landskapsarkitekternas förslagshandling har jag identifierat som *värdeskapande arkitektur*:

- Färgstrakt och mönstrat markmaterial på gångstråk och lektyor
- Målade motiv på parkeringsgaragens väggar
- Egendedesignade möbelobjekt med olika funktioner
- Växmaterial i en intensitetsgradient från terrassen ner på fältet

- Rörelser i rummet

I likhet med Elisabeth Liljas tankar om rörelse som ett viktigt fundament för platsidentitet har landskapsarkitekterna genom sin gestaltning av Tenstaterrassen velat underlätta för människor att ta sig till och från platsen. De har försökt hitta ett sätt att gestalta miljöer som upplevs trygga och tillgängliga, och på detta sätt hoppas de underlätta för rörelse.

Följande inslag i landskapsarkitekternas förslagshandling har jag identifierat som *rörelsefrämjande*:

- Tydliga men inte ogenomträngliga gränser mellan kvartersmark och de offentliga rummen
- Mönster och möbelobjekt längs gångstråk för att underlätta orienterbarhet i området
- Aktivitetsytor, stigar och upplysta gläntor i Naturparken för att göra naturen mindre skrämmande
- Sammanlänkade befintliga stråk och nya kopp-

Gränserna som landskapsarkitekterna föreslår ska dras med kantsten eller prynadsgräs verkar vara deras sätt att ge de boende en känsla av tillhörighet på sin privata kvartersmark, samtidigt som andra ska kunna känna att de har rätt att vistas i det offentliga rummet invid. Landskapsarkitekterna visar här på en uppfattning att tydliga gränser ökar läsbarheten och därmed rörelsen på platsen.

Kvartersstrukturens inverkan på oss är något som också Lilja tar upp. Hon hänvisar till modernistiska förorter, och hur strukturen runt huskropparna ofta varit av halvprivat karaktär. Detta skapar, enligt henne, en osäkerhet i tillhörigheten vilket inte inbjuder till att röra sig igenom rummen på ett obehindrat sätt (ibid, s.18). I ljuset av detta framstår landskapsarkitekternas strävan efter tydliga gränser på terrassen som något som underlättar för identitetsskapandet.

Terrassens stora höjdskillnader ner mot fältet har varit en av de största utmaningarna för landskapsarkitekterna att lösa i gestaltningen. De har arbetat med att skapa tillgängliga kopplingar i form av en gångväg och trappor i slänten. Genom att använda retromönster och en serie möbelobjekt försöker de skapa bättre orienterbarhet i området. Landskapsarkitekt 2 berättar att en av de viktigaste aspekterna i gestaltningen av Naturparken varit att ”inreda” naturen. Hen tror nämligen att den kan vara skrämmande för vissa människor och att det är viktigt att alla känner sig trygga där. Detta löser landskapsarkitekterna genom att förlägga aktivitetsytor, stigar och upplysta gläntor i Naturparken.

Själva överdäckningens placering uttrycks av landskapsarkitekterna som en försvårande faktor för deras strävan att underlätta för rörelse till och från terrassen och få den att kännas som en del av Tensta. Eftersom den inte ligger i direkt anslutning till något av de norrgående huvudstråken och dessutom skymms av vattentornet och skivhusen, sett ifrån Tenstas håll finns en risk att den upplevs som mycket separat från övriga området.

Placeringen av Rinkebyterrassen kan här tas upp som jämförelse då den är annorlunda placerad än Tenstaterrassen. Den ligger i den direkta förlängningen av Rinkebystråket, ett norrgående stråk som just nu görs om till en gata med verksamhetslokaler (Stockholms stad, 2013). Placeringen av Rinkebyterrassen möjliggör därmed en rak promenad från det äldre bostadsområdet till det nya.

- Sociala platser

I dagens stadsbyggande strävar ofta planerare efter att bygga ”stad”, vilket likställs med en blandning av funktioner, kvartersstruktur och myllrande offentliga rum och mötesplatser. Dagens stadsbyggnadsnorm har blivit till som ett resultat av den kritik som modernismens förortsbyggande möttes av under 70 – 90-talet, då en uppvärdering av stads- och kvarterslivet skedde. Funktionssepareringen ansågs ödeläggande det sociala livet och istället började det

urbana livet i kvartersstaden ses som förutsättningen för ett fungerande socialt liv (Lilja 1999, s.11).

Den påbörjade detaljplanen för Tenstaterrassen föreslår i likhet med dagens stadsbyggnadsnorm en blandning i funktioner på platsen. Husen ska bilda ett grönt stadsrum som både har plats för en parkdel, en bostadsgård och förskolegård. Hela planstrukturen ska enligt startpromemorian utformas för att kontrastera mot Tenstas i övrigt raka gatustruktur och projektet Tenstaterrassen ska ges en ”stadsmässig karaktär”, tillskillnad från den befintliga planstrukturen i Tensta (Stockholms stad a, 2016)

Enligt Lilja stämmer det att en del modernistiska förorter innehåller inbyggda sociala utmaningar. Eftersom servicefunktioner, bostäder, skolor och arbetsplatser separerades åt ger många miljöer få möjligheter till spontana möten mellan människor. Behovet av olika mötesplatser som parker, caféer, gator och stråk är idag stort (Lilja, 1999 s.106). Tenstas planering utgick emellertid ifrån tanken att kombinera stenstadens intensitet och koncentration, med närheten till grönska (Lilja, 2006 s.92). Genom sin planering har Tensta också förhållandevis många mötesplatser. Tensta centrum, Blå huset, Tensta träff och Tenstas centrumhus är några exempel (ibid, s.95). Planeringen av Tensta ger därför, enligt Lilja, bra förutsättningar för möten och därmed för identifikation med platsen. Liljas forskning visar också att många som bott i Tensta under en längre tid känner sig hemma i stadsdelen (ibid, s.92).

Landskapsarkitekterna har i sitt arbete med gestaltningen av Tenstaterrassen fokuserat på skapandet av två nya mötesplatser, Terrassparken och Naturparken. Landskapsarkitekterna uttrycker i intervjuerna och genom sin gestaltning en uppfattning att det är de offentliga rummen som är den viktigaste utgångspunkten för det sociala livet och för att människor ska kännas sig inbjudna till platsen. Följande inslag i landskapsarkitekternas förslagshandling har jag identifierat som mötesskapande:

- Mötesplatser med hög aktivitetsnivå och flera olika funktioner skapas där olika kopplingar möts
- Olika funktioner placeras invid varandra för att locka olika grupper att mötas

I landskapsarkitekternas resonemang kring mötesplatsernas utformning syns en tvetydighet. De uttrycker att de har en vilja att knyta an till ett modernistiskt ideal och uttryck från Tenstas planering. Landskapsarkitekt 2 uttrycker även åsikten att det inte vore rätt att försöka skapa en innerstadsdel av Tenstaterrassen. Samtidigt lyfter de fram mer nutida stadsbyggnadsideal. De uttrycker exempelvis att de starkt ogillar idén med trafikseparering och de vill istället inkorporera gatan i mötesplatsen Terrassparken. De säger att de siktar på att skapa en slags urban känsla i Terrassparken, som ska uppnås genom en mer anlagd karaktär på platsen fylld av aktivitet. Även deras inspirationsexempel Superkilen visar på att de delvis ansluter sig till ett mer samtida och stadsmässigt ideal än det som präglar Tenstas planering när det gäller synen på vad som utgör en bra social plats.

- Inkluderande planeringsprocesser

I utvecklingsprojektet Järvalyftet, som ligger till grund för planeringen av Tenstaterrassen, har olika planeringsmodeller använts. Svenska bostäder, som är det största kommunala bostadsbolaget i Järvaområdet, lät år 2007 ta fram ett upprustningsförslag för husen i områdena. Förslaget var bland annat att riva en del bebyggelse i Husby och ersätta den med nya bostadshus. Detta möttes av starka protester från de boende, vilket tvingade Svenska bostäder att tänka om kring utvecklingsarbetets processer (Boverket, 2010 s.25).

Svenska bostäder valde då istället att utbilda en del av sin personal i delaktighetsprocesser och man lät dem sedan hålla i dialoger med de boende i respektive område. Även Stockholms stad, Hyresgästföreningen, Familjebostäder och Stockholms hem var medarrangörer i dialogerna. Metoderna som användes var främst öppna möten och gåturer, då de boende fick uttrycka sina åsikter och vad de ville förändra i områdena (ibid, s.26).

En positiv aspekt med att arbeta mer inkluderande i planeringen, på det sätt som gjorts i Järvalyftet, är att man kunnat ta tillvara de boendes erfarenheter och på så sätt få ett bättre underlag för stadsutvecklingen (ibid, s.57). Trots dialogmetoderna som användes under Järvalyftet

Bild skapad av författaren

drabbades satsningen under ett senare skede på nytt av kritik från de boende. Bland annat har den lokala ungdomsorganisationen *Megafonen* anklagat Järvalyftet för att vara toppstyrt och för fokuserat på stadsutveckling, istället för på de sociala utmaningar som finns i Järva i form av hög arbetslöshet och dåliga skolresultat. I en artikel från Dagens nyheter ifrån mars 2012 skriver två medlemmar:

Idag, snart tre år efter den första dialogveckan i Husby, är alla illusioner om Järvalyftet borta. Då sades att Järvalyftet hade fyra fokusområden, med arbete och utbildning som prioriterade frågor. Idag återstår brutna löften, fortsatt hög arbetslöshet och tomma basketplaner som fortfarande väntar på att renoveras. Järvalyftet har misslyckats i två avseenden: bristen på medborgarinflytande, samt en överdriven fokusering på den fysiska miljön på bekostnad av de sociala utmaningar som präglar området (Rami Al-khamisi & Gerecci, 2012).

Landskapsarkitekterna som arbetat med Tenstaterrassens utformning var intresserade av att veta mer om människors åsikter och behov på platsen då de skulle påbörja arbetet. De frågade därför i inledningsskedet sin beställare på Stockholms stad om det fanns några framtagna dialoghandlingar för platsen. Beställare svarade att inget sådant material fanns framtaget.

Den intervjuade tjänstemannen på Stockholms stad berättar i intervjun att det endast är de dialoger som genomförts i samband med framtagandet av översiktsplanen och Vision Järva 2030 som ligger till grund för projektet Tenstaterrassen. I detaljplaneprocessen för projektet

kommer samrådet att vara det första tillfället då möjlighet ges att uttrycka sin åsikt kring platsen. Enligt planarkitektkonsulterna som arbetat med Tenstaterrassens detaljplan är det vanligt i planeringsförfaranden i Stockholm idag att man följer planprocessen, men inte gör några övriga dialogåtgärder. Detaljplanens utredningen av platsen går, som tidigare nämnts, i det här fallet även mer in i detaljer än vad som vanligen görs inför ett samråd, anser planarkitekterna.

Landskapsarkitekterna ställer sig frågande till att inget dialogarbete gjorts i projektet. Landskapsarkitekt 2 anser att om man efterfrågar att de som landskapsarkitekter ska arbeta med identitetsskapande i projektet Tenstaterrassen, så är det viktigt att ha ett bra underlag. Landskapsarkitekterna visar genom de här uttalandena på ett synsätt där de nära kopplar samman platsidentitet med de människor som brukar platsen.

Även planarkitektkonsulterna är kritiska till att planeringen i detta fall bedrivs utan inblandning från allmänheten i detaljplaneprocessen. De anser att man bör pröva detta sätt oftare. Enligt dem är det i stadsdelarna kring Järva mycket svårt att få medborgarna att komma på möten, så som ett samråd. De tror att detta kan bero på att informationen om var en påverkansmöjlighet finns, inte alltid når ut på ett bra sätt till de boende. Planarkitektkonsulterna tror därför att det generellt skulle behövas ett nytänkande i planeringsprocesserna. Planarkitekterna upplever emellertid inte att de kunnat påverka hur planeringen av projektet skulle gå till på denna

punkt. Detta tror de beror på att deras mandat varit inskränkta med avseende på helheten i processen, eftersom att de varit just planarkitektkonsulter, och inte själva varit anställda på Stockholms stad. Inte heller landskapsarkitekterna upplever sig ha haft inflytande över de processer genom vilka det nya området planeras.

Att en noggrann utredning sker av en plats inför samråd är viktigt och kanske finns det också en poäng i att ge människor ett konkret förslag att regera på för att skapa en bra dialog. Detta blir emellertid det första tillfälle som medborgarna får att tycka till om projektet Tenstaterrassen och att då presenteras med ett förslag utarbetat in på detaljnivå är problematiskt. Detta förfarande riskerar att minska den identitetsskapande potentialen i projektet eftersom de boende i närområdet möts av signalen ifrån myndigheterna att deras medverkan inte är önskvärd och att deras åsikter inte värda att lyssna på, vilket i förlängningen snarare riskerar att förstärka det sociala utanförskap som många redan upplever här.

Det är förvånande vilket ointresse Stockholms stad uppvisar i det här projektet kring delaktighet i processen med tanke på all den debatt som ägt rum inom Järvalyftet. Det är också intressant att man från stadens håll uttrycker en vilja att stärka platsens identitet men inte överhuvudtaget involverar de boende i varken förslagshandlingens och detaljplanens framtagande. Detta visar enligt mig på en stor okunskap kring sambandet mellan inkluderande planeringsprocesser och identitetsskapande arbete.

Myndighetsarbete går alltid ut på att göra avvägningar mellan allmänna och enskilda intressen. Detta är reglerat i PBL och ska ske enligt vissa lagbundna processer med samråd och granskning före antagande, samt med preciserade grupper som ska höras i samrådet. Det finns emellertid inget som säger att inte en mer fri process där olika samverkans- och skissprocesser kan genomföras parallellt med själva prövningen, som står fritt från själva myndighetsutövandet. Landskapsarkitekter som tas in som konsulter av en stad eller kommun skulle också mycket väl kunna ges en roll i denna undersökande och platsskapande process, genom sin kompetens att tolka människors behov och sin kreativa förmåga att översätta detta i en gestaltning. Det är tydligt att staden inte heller sett denna potential i sina arkitektkonsulter.

- Platser berättelser

Landskapsarkitekterna har i sitt arbete med gestaltningen av Tenstaterrassen varit mycket intresserade av områdets historia. Landskapsarkitekt 1 anser att platser måste ses som processer och att de ständigt förändras. Hen tycker att om man vill lyfta en historisk aspekt för att förstärka en plats identitet, är det viktigt att lyfta något som håller över tid. Landskapsarkitekt 2 tänker att Rinkeby och Tensta är stadsdelar som haft en relativt kort livstid, från miljonprogrammet och framåt, men att de ändå haft många olika historiska perioder genom åren då olika människor bott där.

Utifrån det synsätt som landskapsarkitekterna representerar finns alltså inte en absolut dåtid i platsen, en autentisk historia att lyfta fram, sett ur ett sociokulturellt perspektiv. Landskapsarkitekternas gestaltungsgrepp handlar därför istället om att koppla an till den fysiska kulturhistoria som är synlig på platsen och genom detta underlätta människors känslor av identifikation här.

Följande inslag i landskapsarkitekternas förslagshandling har jag identifierat som försök till historisk återkoppling:

- Järvafältets naturlandskap tillåts vandra upp i slänten mellan huskropparna
- Material som betong och asfalt och retromöbler används på terrassen för att ge den en 60 och 70-tals känsla från Tenstas barndom
- Den visuella kopplingen mellan Tensta och Järvafältet betonas genom att platsen under Vattentornet tillgängliggörs och erbjuder utblickar

Landskapsarkitekterna lyfter under intervjuerna även fram vikten av att vara medveten om aktuella diskurser om de platser man arbetar med. Det blir tydligt att de diskuterat mycket kring hur de ska förhålla sig till olika berättelser och diskurser som finns om platsen. Landskapsarkitekt 1 tar upp det faktum att Tensta delvis har ett dåligt rykte och att det varit viktigt att förhålla sig till för dem. Hen anser även att det är viktigt att förhålla sig till användningen av platsen. De människor som brukar den påverkar hur den uppfattas och är i slutändan dess identitet, säger hen.

Kulturgeografen Irene Molinas forskning undersöker de diskurser som miljonprogrammens områden getts av media från 1960-talet och framåt. Molina har där kunnat skönja en tendens i beskrivningen av områdena som ”problemområden”, ”utsatta områden” eller ”invandrartäta områden”. Från att kritiken från början handlade om områdenas fysiska planering har den istället, enligt Molina, glidit över till att handla om deras sociala bild (Molina et al, 2005 s.106).

I enlighet med en postkolonial tradition argumenterar Irene Molina för att miljonprogramsområdena i media benämns som de normavvikande stadsdelarna i städerna, som ”den andre” (ibid, s.105). Den bild som kopplats till miljonprogrammets förorter påverkar, enligt Molina, starkt allmänhetens uppfattning om dem och även de boendes syn på sig själva och sina bostadsområden (ibid, s.112).

Landskapsarkitekterna berättar i intervjuerna att de haft olika uppfattningar än beställarna på Stockholms stad om hur starkt gestaltningen av terrassen ska präglas av Tenstas modernistiska arv i sitt uttryck. Båda verkar förhålla sig till den mediala bild som Tensta givits under åren men deras slutsatser om hur den negativa bilden ska åtgärdas verkar skilja sig åt. Landskapsarkitekt 1 upplevde att beställaren på staden blev lite avskräckta då valde att betona den här förorten uttryck i gestaltningen av terrassen. Landskapsarkitekten tror att detta beror på att staden i detta projekt snarare velat att arkitekturen ska ges ett nytt uttryck, än ett som färgats av det modernistiska miljonprogrammet.

Även planarkitektkonsulterna som arbetar med detaljplanen för terrassen har i projektet uppfattat att det funnits personer på Stockholms stad som velat bryta mot det modernistiska arvet. Planarkitekterna tror att stadens vilja i projektet istället har varit att tillföra en annan hustyp till Tensta och reducera mängden betong. Enligt planarkitekterna är en av de viktigaste delarna av projektet Tenstaterrassen att annonsera stadsdelen Tensta vid E18. Bebyggelsen på överdäckningen hjälper till att kommunicera att detta är porten in till Stockholm. På detta sätt, tror planarkitektkonsulterna, att staden siktar på att höja stadsdelen Tenstas status.

Den intervjuade tjänstemannen på Stockholms stad tar under intervjun upp loftgångarna på husen i Tensta. Hen tror inte att dem idag ses som ett attraktivt sätt att bo och anser därför att det i projektet Tenstaterrassen är viktigt att visa att det finns ett annat Tensta också. Särskilt ska människor utifrån området få en annan uppfattning, säger hen. Tjänstemannen tror att stadsdelen Tenstas status kan höjas via detta projekt och att det kan bidra till att höja Tenstas popularitet. Hen tror också att de som bor i bostadsrätter i stadsdelen genom att projektet byggs kan få ut ett högre pris för sina bostäder.

Etnologen Klas Ramberg skriver i antologin *Stockholms som vara*, om det attraktivitetsfokus som de senaste åren blivit allt mer tydligt i Stockholms stads planeringsdokument (Ramberg, 2016 s.36). Ramberg studerar Stockholms stads översiktsplan och dess tillhörande visioner och arkitekturstrategi och belyser hur man

däri i hög grad fokuserar på att göra Stockholm till en vara. Detta sker i en global kontext där städer idag agerar i konkurrensen om kapital och inflyttning. Ramberg pekar även på att städernas stadskärnor allt mer blir valutan, medan förorten hamnar i periferin (ibid, s.39). Ramberg belyser hur Stockholms täta kvartersstad och dess utbud av kultur, caféer och shopping samt stadens gröna parker, främst är det som syns i dokumenten, medan folkhemmets och rekordårens stadsbyggnad lyser med sin frånvaro (ibid, s.6).

Samhällsplaneraren Johannes Månssons resonemang i samma antologi, samt i uppsatsen *Ny identitet och nya invånare - En undersökning av relationen mellan planering och gentrifiering i Järvaområdet* (2014) belyser mer specifikt hur detta fokus på attraktivitet tar sig uttryck i Vision Järva 2030. Månsson analyserar specifikt hur stadsbyggnadsideal, ekonomisk tillväxt och begreppet identitet berörs (Månsson, 2016 s.154).

Månsson lyfter fram hur Kista är den enda av stadsdelarna i Järvaområdet som i visionen beskrivs ha en positiv utveckling. Denna stadsdel verkar ses som en förutsättning för de övriga områdenas utveckling, säger Månsson (ibid, s.160). I Kista finns sedan länge en etablering av högteknologiska och kunskapsintensiva företag i det så kallade Kista Science City. Här har man också byggt en stor galleria. Etableringen är, enligt Månsson, ett led i att skapa en attraktivitet för it-företag vilket i sin tur ska främja tillväxten här (Månsson, 2014 s.15).

I visionen står det:

Med sikte på år 2030 bygger vi ett Stockholm i världsklass. Järva är en självklar del i detta. I vissa avseenden är vi redan där: Kista rankas redan idag som ett av världens fem ledande IT-kluster (Stockholms stad, 2009).

Månsson använder sig av ekonomiska teorier för att förklara hur det idag i områden som Järva finns ett ökat intresse för exploatering på grund av det stora glapp som finns mellan det existerande markvärdet och det potentiella. Byggande här innebär, enligt Månssons forskning, potentiellt mycket höga vinster och hög tillväxt (Månsson, 2016 s.151).

Arkitektur har, enligt Månsson, fått en speciellt roll i denna attraktivitetsplanering. Till exempel ges byggnaden Kista Science Tower i de politiska dokumenten en positiv symbolisk laddning, vilken man i sin tur hoppas ska bidra till en ekonomisk och social utveckling av områdena (ibid, s.154). Ny bebyggelse ses i visionen också som en viktig faktor för att skapa en ny och stark identitet i de här områdena.

Månsson anser att det fokus som visionen här visar på gör att den styrka och potential som finns i rekordårens bebyggelse inte tas om hand på bästa sätt (ibid, s.161). De stadsbyggnadsideal som görs gällande i Vision 2030 handlar, enligt Månsson, inte om att väva samman de befintliga miljöerna från rekordåren med ny bebyggelse. Snarare beskrivs det som att den nya bebyggelsen ska kontrastera mot den befintliga. Den nya arkitekturen ska också placeras så att

den syns tydligt för den som passerar områdena (ibid, s.155). Detta visar också, enligt Månsson, på vilken typ av områden som idag ses som attraktiva, och miljonprogrammets områden hal- kar allt längre ner på den skalan (ibid, s.159). Genom att trycka på att identiteten bör stärkas i stadsdelarna säger politikerna och tjänste- männen som står bakom visionen implicit att områdena i nuläget inte kan anses ha en stark identitet, menar Månsson. Han pekar emellertid på att visionerna också lyfter fram den stolhet som de boende känner för sina områden kring Järvafältet. Ändå är fokus i visionen att föra in ny arkitektur för att identiteten ska stärkas. På den här bakgrunden tolkar Månsson dokumen- ten som att de syftar till att göra stadsdelarnas identitet attraktiv för andra än de redan boende i området (ibid, s.161).

Månsson pekar på att planerna i Vision Järva 2030 riskerar att i förlängningen resultera i en gentrifiering av Järvaområdet då en annan grupp än de boende attraheras av den nybygg- nation som görs (Månsson, 2016 s.162). Ordet gentrifiering används av forskare för att beskri- va den process som sker i ett område när det rustas upp och omvandlas. Detta ökar efterfrå- gan på att bo där vilket gör att fastighetspriserna stiger och endast en bättre bemedlad grupp har råd att bo kvar. Gentrifiering är ingen naturlig utveckling utan ett resultat av politik och kan idag ses som en strategi för utveckling i städer där stadens attraktiva kärna tillåts växa. Be- greppet måste därför idag ses i relation tills seg- regation (Thörn, 2012).

Månsson ifrågasätter visionens strävan att blan- da upplåtelseformerna i Järva för att kunna möj- liggöra för fler att göra bostadskarriär inom om- rådena då inkomstnivåerna i de här områdena idag ligger lägre än genomsnittet i Stockholms stad och att det därför troligen inte är möjligt för de flesta invånare här att köpa en av de nya bostadsrätterna (Månsson, 2016, s.157).

Kanske är Månssons resonemang gentrifiering att gå väl långt. Områden kring Järvafältet har enligt statistiken stora sociala problem som ar- betslöshet och höga ohälsotal. Det är inte san- nolikt att ett antal utspridda byggprojekt i om- rådet kan skapa en stor social förändring i sig. Däremot kan byggandet av dyra bostadsrätter i området få andra effekter. I stadsdelen Tensta finns idag mestadels hyresrätter och de bygg- projekt som nu pågår inom området tillför mer av just denna upplåtelseform till stadsdelen. I och med detta och att merparten av de bostäder som planeras på Tenstaterrassen är bostadsrät- ter, finns dock en risk att terrassen får en annan socioekonomisk bild än övriga området vilket riskerar att göra den till en socialt segregerad ö i ett i övrigt ”bortglömt” Tensta.

Själva projektnamnet Tenstaterrassen bör i det- ta sammanhang också problematiseras. En av planarkitektkonsulterna berättar att projektet Rinkebyterrassen initialt hette ”Järvaterrassen”. De två överdäckningarna var emellertid tvung- na att skiljas åt och då blev det Rinkebyterras- sen och Tenstaterrassen. Planarkitektkonsulter- na berättar att det dock fanns en initial motvilja från byggherrarnas sida till att ha med namnet

Rinkeby i det ena projektets namn, troligen på grund av den negativa diskurs som finns kring området. Konsulten tyckte emellertid att det var viktigt att stadsdelarna namn, Tensta och Rin- keby, fanns med i projekten så att man skulle förstå deras läge i staden, och att projekten kan- ske kunde bidra till att ge folk en mer positiv bild av stadsdelarna.

Att Tensta är en del av projektets namnet är san- nolikt en viktig aspekt för att koppla ihop det äldre Tensta med det nya bostadsområdet. Suf- fixet *terrassen* ger emellertid det nya projekt en helt egen klang som för tankarna till någonting nytt och något som är av annan karaktär än det som finns här idag. Namnet blir en markör som tydliggör att ett nytt bostadsområde, snarare än det befintliga bostadsområdet i sig, har utveck- lats.

Diskussion

Stockholms stad initierade år 2007 satsningen Järvalyftet för att på olika sätt utveckla områdena kring Järva fältet. Detta resulterade 2009 i en vision, Vision Järva 2030, i vilken en rad utvecklingspunkter för området preciserades. Bland annat handlar visionen om stadsutveckling och att förbättra Järva genom att bygga i strategiska lägen, knyta samman omkringliggande områden, samt att uppföra ny bebyggelse i stadsdelarna för att stärka identiteten. Tenstaterrassen är ett av många byggprojekt inom denna utvecklingssatsning. Projektet innebär byggande ovanpå en ny överdäckning av motorvägen norr om Tensta.

Syftet med den här studien har varit att, med projektet Tenstaterrassen som exempel, undersöka hur landskapsarkitekter arbetar med platsidentitet. Frågan som arbetet sökt svar på är hur de landskapsarkitekter som arbetat med Tenstaterrassens offentliga ytor ser på identitet kopplat till plats och hur deras synsätt visar sig i gestaltningen.

Studien visar att landskapsarkitekternas syfte med att arbeta identitetsskapande i projektet handlat om att på många sätt försöka lyfta platsens egen identitetsskapande potential i gestaltningen. Landskapsarkitekternas tolkning av plats och identitet verkar handla till stor del om en vilja att se den sociala potentialen i sitt arbete som landskapsarkitekter och om att försöka förstärka identitetsprocesser och människors känsla av tillhörighet här.

Intervjuerna med landskapsarkitekterna, samt studiet av deras förslagshandling, visar att de inte i första hand ser tillförandet av ny bebyggelse och nya uttryck som identitetsskapande. De fokuserar istället på att terrassen ska upplevas som en del av Tensta och har därför i gestaltningen valt att knyta an till den befintliga platsen på olika sätt. Analysen visar att gestaltningen bland annat knyter an till kulturhistoriska aspekter på platsen.

Landskapsarkitekterna visar på ett synsätt där de ser platser som processer som förändras över tid. När landskapsarkitekterna velat lyfta historien på platsen i sin gestaltning har de därför inte valt att utgå ifrån Tenstas sociokulturella historia. De anser att det vore fel eftersom det inte finns någon autentisk historisk period att lyfta fram. Det gestaltungsgrepp de därför valt är att istället koppla an till den fysiska kulturhistoria som är synlig på platsen med Tenstas modernistiska uttryck och Järva fältets kulturlandskap. Landskapsarkitekterna väljer i gestaltningen att föra in värdeskapande inslag i form av material som betong och asfalt och retromönster från 60 och 70-talet på gångvägar och lekytor på terrassen. De väljer även att låta det naturliga landskapet på fältet vandra upp på terrassen mellan huskropparna.

Intervjuerna visar att landskapsarkitekterna sinsemellan haft en samstämmighet kring tolkningen av uppdraget. De använder liknande språk och begrepp som varandra i intervjuerna och betonar samtliga den sociala aspekten på platsen, samt vikten av att adressera den befintliga platsens egen själ.

Anledningen till att landskapsarkitekterna tolkar uppdraget på det sätt de gjort har sannolikt att göra med att de alla har liknande utbildningsbakgrund från landskapsarkitektprogrammet där de lärt sig ett visst synsätt på platsidentitet. Inte minst verkar Norberg-Schultzs teorier om *genius loci* varit viktiga för formandet av deras uppfattning eftersom även han betonar vikten av att arbeta med det platspecifika i fokus när man gör en gestaltning.

Eftersom landskapsarkitekterna alla utgör samma yrkeskategori och har arbetat som ett team med uppdraget för Tenstaterrassen har de i hög grad format en grupp och en gemensam tolkning av uppdraget om att stärka identiteten. Studien visar emellertid att beställaren på Stockholms stad haft en annan syn på syftet med uppdraget om stärkt identitet. Samverkasprocessen dem emellan har därför blivit tungrodd. Den verkar ha medfört svårigheter för landskapsarkitekterna att till fullo arbeta efter sin egen tolkning av uppdraget. Landskapsarkitekternas roll i projektet verkar på många sätt ha blivit inskränkt och de verkar också haft mindre inflytande över helheten, och över kvalitetsfrågor i projektet, än de önskat. Istället har de tvingats att anpassa sin gestaltning efter beställarens krav. Inte minst gäller detta frågan om vilken planfigur platsen skulle få och i vilken grad gatan betonades som mötesplats. Landskapsarkitekterna, som haft en vilja att föra in referenser ifrån till det modernistiska Tensta, har här varit tvungna att vika sig. Deras gestaltning är en kompromiss mellan deras egna idéer om platsen identitet och en mer samtida urban stadsmässighetsnorm.

Forskning av etnologen Klas Ramberg och samhällsplaneraren Johannes Månsson om Vision Järva 2030, har i den här studien använts för att förklara hur begreppet identitet används i Stockholms stads styrdokument. Begreppet används här, enligt dem, främst i koppling till attraktivitet (Ramberg, 2016). Fokus i visionen är, enligt författarna, att tillföra ny arkitektur till Järvaområdet. Månsson argumenterar för att visionen genom att trycka på att identiteten bör stärkas i stadsdelarna kring Järva implicit påstår att de i nuläget inte kan anses ha en stark identitet (Månsson, 2016 s.161).

Stadens vilja att öka miljonprogramsområdena i Järvas status beror troligen på att de områdena, liksom många andra miljonprogramsområden som byggdes under samma tid, igenom historien mötts av kritik. Miljonprogrammet har också av media kopplats till en diskurs om kriminalitet och social misär. När man nu satsar på byggande av bland annat nya bostadsrätter i Järvaområdet vill man sannolikt från stadens sida försäkra sig om att bostäderna blir sålda. Stockholms stad verkar anse att det som krävs är att via arkitektur förändra diskursen kring områdena så att en ny köpstark grupp tilltalas att bosätta sig här.

Tjänstemannen på Stockholms stad lyfter fram de högt ställda kvantitativa mål som staden idag satt upp för sitt bostadsbyggande. Liksom vid den tid då miljonprogrammet byggdes, är idag bostadsbristen i städerna ett stort problem och att denna fråga nu verkar hamnat högt på den politiska dagordningen är på många sätt positivt.

Vid intervjun med tjänstemannen på Stockholms stad blir det dock tydligt att projektet Tenstaterrassen förutom att höja statusen på Tensta, syftar till att möjliggöra bostadskarriär för människor inom området. Detta argument kan ifrågasättas ur en ekonomisk synvinkel. Aktuell statistik visar på att människor i Järvaområdena har betydligt lägre inkomstnivåer än medelinkomstnivån i Stockholm (Stockholms stad, 2015). Det är inte sannolikt att många som bor här skulle ha råd att köpa exempelvis en av de nya bostäderna på terrasserna. På Rinkebyterrassen ligger en lägenhet i utropspris runt 60 000 kr per kvadratmeter (Hemnet, 2017).

Genom att i så hög grad fokusera på kvantitet i byggandet finns emellertid en risk att kvalitativa värden, som exempelvis människors upplevelse av tillhörighet i sina bostadsområden, att komma i skymundan. Det är också ytterst problematisk att staden på detta sätt åsidosätter hela områdets fysiska kvalitéer och behov. Genom att priserna på bostäderna hamnar så högt, samt att det nya bostadsområdet på Tenstaterrassen ges en för området avvikande utformning, sammantaget med själva överdäckningens placering, det faktum att planeringsprocesserna inte varit socialt inkluderande, samt att projektet ger platsen ett helt eget namn, riskera att göra Tenstaterrassen till tydligt segregerad från det övriga Tensta.

Reflektion och vidare studier

Idén till det här arbetet kom ifrån min vilja att förstå hur jag i min framtida karriär som landskapsarkitekt kan arbeta med att förstärka människors känsla av tillhörighet och identifikation på en plats. Detta för att jag är övertygad om att den här typen av känslor är några av de mest fundamentala i det framtida arbetet för en socialt hållbar utveckling av samhället.

Jag tog därför i inledningsskedet av mitt masterprojekt kontakt med ett antal arkitektkontor och tillfrågade dem om de hade några projekt där det var möjligt för mig att undersöka den här typen av frågor. Jag vill gärna undersöka ett exempelprojekt eftersom jag insåg att det skulle hjälpa mig att göra en del nödvändiga avgränsningar. Ett av kontoren jag kontaktade svarade att de hade två olika projekt jag kunde få skriva om, ett av dem var Tenstaterrassen.

Genom användning av kulturgeografiska och urbansociologiska teorier har jag i den här studien undersökt hur landskapsarkitekter tolkar begreppet identitet och hur detta visar sig i deras gestaltning. Som landskapsarkitektstudent på masternivå, med en kandidatexamen i samhällsplanering, har jag ett något annat perspektiv än många landskapsarkitekter på det studerade ämnet. Min förhoppning är därför att jag via den här studien kunnat tillföra nya insikter kring hur landskapsarkitekter arbetar med sociala och kulturella utmaningar.

För analysen utvecklade jag ett antal aspekter som verktyg för att få syn på de inslag i intervjuerna med landskapsarkitekterna samt i deras förslagshandling som kan anses vara identitetsskapande. Något som förenklade min analys var att flera av intervjupersonerna tog upp samma saker som varandra, när de talade om projektet. Detta underlättade min uppdelning av materialet i olika ämnen. Den här studien kan emellertid inte ge svar på om gestaltningen av Tenstaterrassen kommer att stärka platsidentiteten. Den typen av studie skulle kräva utvärderande undersökningar av kvalitativt slag efter att projektet realiserats.

En aspekt av att använda intervju som metod är att man får något återberättat för sig. Om man då, som i fallet med den här studien, delvis vill studera en process för hur någonting tagits fram, är risken att en del kunskap faller bort. Det är exempelvis inte möjligt att urskilja vilka idéer som kom först och vad som är en eftershandskonstruktion. Ett annat tillvägagångssättet för den här studien hade därför kunnat vara att själv delta och följa arbetet medan det sker.

I studien behandlas Vision Järva 2030 endast genom informanternas och forskningens tolkning. Visionen har inte utgjort empiriskt material i sig. Vidare forskning som direkt jämför visionens syn på identitet med landskapsarkitekternas syn hade därför kunnat vara intressant. Det skulle också vara intressant med en jämförelse mellan de båda projekten Rinkebyterrassen och Tensataerrassen med avseende på identitetsfrågor.

Fler personer hade också kunnat intervjuas i min studie. Det hade varit intressant att även involvera andra politiker och tjänstemän som arbetat med projektet Tenstaterrassen. Även andra arkitekter eller teoretiker som tidigare intresserat sig för och skrivit om Tensta och olika byggprojekt hade kunnat utgöra informanter.

Under arbetet med studien har jag eftersträvat att kombinera en inifrånblick med en utifrånblick. Jag har under arbetet valt att ha min arbetsplats på det kontor där de involverade landskapsarkitekterna arbetar. Detta har gjort att jag lätt kunnat få svar på frågor och tillgång till material kring projektet. En positivt bidragande faktor till genomförandet av studien har också varit min dubbla kunskapsbakgrund inom samhällsplanering och landskapsarkitektur, där jag befinner mig kunskapsmässigt nära dem jag intervjuat, men ändå inte har exakt samma perspektiv.

Källförteckning

- Borén, T. & Koch, D. (2009). *Platser i praktiken och social hållbarhet - Hökarängen och andra små centrumbildningar i fokus* Stockholm KTH Arkitektur och Samhällsbyggnad (TRITA ARK Forskningspublikationer 2009:3) Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:343738/FULLTEXT01.pdf> (20161015)
- Boverket. (2010). *Boendeinflytande i praktiken*. Karlskrona Tillgänglig: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/boendeinflytande-i-praktiken.pdf> (20161105)
- Cresswell, Tim. (2004). *Place - a short introduction* Oxford: Blackwell publishing
- Dalen, Monica. (2015). *Intervju som metod* Malmö: Gleerups
- Formas. (2012). *Miljonprogrammet - utveckla eller avveckla?* Stockholm: Edita AB
- Hemnet. (2017). *Bostäder till salu i Sverige*. Tillgänglig: <http://www.hemnet.se/bostader?keywords=rinkebyterrassen> (20170110).
- Landskapslaget AB. (2015) *Stadsutvecklingsanalys Tenstaterrassen* Stockholm. Exploateringskontoret. Stockholms stad
- Lilja, Elisabeth. (1999). *Den ifrågasatta förorten: identitet och tillhörighet i moderna förorter* Borås: Byggforskningsrådet
- Lilja, Elisabeth. (2002). *Segregationens motsägelsefullhet* Stockholm: Kulturgeografiska institutionen
- Lilja, Elisabeth. (2006). Tenstas stadsformer och offentliga rum. I: Gullberg, Anders (red), *Tensta utanför mitt fönster*. Stockholm: Stockholmia förlag, ss. 90-97.
- Molina, Irene. (2005). Miljonprogrammet och förortens rasifiering. Ola Broms Wessel, Moa Tunström, Karin Bradley (red.) *Bor vi i samma stad?* Kristianstad: Pocky ss. 102-114
- Månsson, Johannes. (2014). *Ny identitet och nya invånare - En undersökning av relationen mellan planering och gentrifiering i Järvaområdet*. Examensarbete i Samhällsplanering. Stockholms Universitet. Kulturgeografiska institutionen.
- Månsson, Johannes. (2016). Visionen om Järva. Ny identitet och nya invånare? I: Ramberg, Klas. (red), *Stockholm som vara*. Stockholm: Stockholmia förlag ss. 148 - 164
- Norberg-Schulz, Christian. (1979). *Genius loci – towards a phenomenology of architecture* Rizzoli international publications, inc.
- Norberg Schulz, Christian. (1992). Genius Loci, om platskvalitet. *Arkitektur*, nr. 2, ss. 34-37
- Ramberg, Klas. (2000). *Allmännyttan - Välfärdsbygge 1850-2000* Stockholm: Byggförlaget
- Ramberg, Klas. (red) (2016). *Stockholm som vara*. Stockholm: Stockholmia förlag
- Rami Al-khamisi, R & Gerecci, B. (2012). Järvas medborgare måste få påverka. *Dagens nyheter*, 31 mars
- Stockholms stad. (2009). *Vision Järva 2030*. Stockholm. Stockholms stad.
- Stockholms stad. (2010). *Promenadstaden - översiktsplan för Stockholm*. Tillgänglig: http://vaxer.stockholm.se/globalassets/tema/oversiktsplanen/promenadstaden_oversiktsplan-for-stockholm.pdf (20161017)
- Stockholms stad. (2014). *Om Vision Järva 2030* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Jarvalyftet/Om-Jarvalyftet/> (20161023)
- Stockholms stad. (2013). *Detaljplan Rinkebyterrassen*. Stockholm. Stockholms stad.
- Stockholms stad. (2015). *Områdesfakta Spånga-Tensta stadsdelsnämnd* Tillgänglig: <http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfakta> (20161023)
- Stockholms stad a. (2016). *Startpromemoria för planläggning av Tenstaterrassen inom Akalla 4:1 I stadsdelarna Tensta och Akalla (ca 385 lägenheter)* Stockholm. Stadsbyggnadskontoret. Stockholms stad.
- Stockholms stad b. (2016). *Tensta, Tenstaterrassen* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/tenstaterrassen/>

Stockholms stad c. (2016). *Tensta, kvarteret-Bränninge 1* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Tensta-kvarteret-Bränninge-1/> (20161102)

Stockholm stad d. (2016). *Tensta, Hyppinge/Risinge* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/hyppinge-risinge/> (20161102)

Stockholms stad e. (2016). *Tensta, kvarteret Ledinge 1* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Tensta-kvarteret-Ledinge1/> (20161102)

Stockholms stad f. (2016). *Rinkeby, Rinkebyterrassen* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Rinkebyterrassen/> (20161102)

Stockholms stad g. (2016). *Järva begravningsplats* Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/Jarva-begravningsplats/> (20161110)

Stockholms stad h. (2016). *Inbjudan Landskapsarkitekt Tenstaterrassen* Stockholm. Exploateringskontoret. Stockholms stad.

Stockholms stadsmuseum. (2009). *Tensta: Information till Dig som äger ett kulturhistoriskt värdefullt hus i ytterstaden* Stockholm: Stockholms stadsmuseum. [Faktablad] Tillgänglig: [http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/Grid.fwx?archiveId=5004&search=\(IPTC187%20contains\(SSMB_0029520_01_\)\)](http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/Grid.fwx?archiveId=5004&search=(IPTC187%20contains(SSMB_0029520_01_))) (2016-10-08)

Superflex. (u.å). *Superkilen* Tillgänglig: <http://superflex.net/tools/superkilen> (20161024)

Thörn, Catharina. (2012). *Om gentrifiering och segregering* Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=UXMm2IMhk0Y>

